

KAPALI e (é) SESİ BAĞLAMINDA
ESKİ ANADOLU TÜRKÇESİ-ANADOLU
AĞIZLARI İLİŞKİSİ

Mehmet Dursun Erdem*
Münteha Gül**

Giriş

Türkçede *kapalı /e/* denilen dokuzuncu bir ünlünün varlığı her zaman tartışma konusu olmuştur. Bu sesin varlığı tarihî metin çalışmalarında her zaman tartışma konusu olmuştur. Bugüne kadar Türklerin kullandıkları alfabeler sekiz temel ünlüyü bile göstermekte yetersizken kapalı e gibi bir ara sesin, eski alfabelerde, hatta günümüz alfabelerinde karşılığını bulmak birkaç istisnâ dışında neredeyse imkânsızdır. Sesin resmedilmemiş olması beraberinde onun var olup olmadığı tartışmalarını da getirmiştir. Bu hususta Türkologlar çok farklı görüşler dile getirirler de genelde son araştırmalar böyle bir sesin varlığını ortaya koymuştur.

Türklerin İslamiyet'i kabul etmelerinden sonra bu sesin tespiti daha da zorlaşmıştır. Çünkü Arap alfabesi, ünlüleri, *elif, vav, ye* gibi üç işaretle gösterir. Dolayısıyla bu alfabe kapalı /e/ sesiyle birlikte dokuz ünlüsü olan bir dili göstermek için yetersiz kalmıştır. Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı metinlerinde bu ünlüye işaret eden bazı farklı yazımlar karşımıza çıksa da, bu mesele hâlâ netliğe kavuşmamıştır. Dolayısıyla meseleye farklı noktalardan bakmak çözümü kolaylaştıracaktır.

* Dr., Atatürk Üniversitesi, Erzincan Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü. derdem@omu.edu.tr.

** Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü. mgul@omu.edu.tr

Son zamanlarda EAT metinlerine Anadolu ağızları açısından bakılmaya başlanmıştır.¹ Her yazı dili bir ağıza dayandığına göre (Karahan 2000), EAT de dönemin ağızlarından neşet eden bir yazı dilidir. Anadolu ağızları tarihî ağızların bir devamıdır. Ayrıca ağızlar, arkaik unsurları barındırmaları sebebiyle bir dilin eskiye açılan kapılarıdır. O hâlde günümüz ağız verilerinden hareketle tarihî metinlerdeki kapalı /e/ ünlüsü tartışılabilir. Bu makalede hem bu tartışma yapılacak hem de bu sesin Anadolu ağızlarındaki durumu ortaya konulacaktır.

1. Kapalı /e/ Ünlüsünün Türkçenin Tarihî Gelişimi İçindeki Durumu

Kapalı /e/ sesi Türkçenin bilinen ilk yazılı kaynakları olan *Orhon yazıtlarında* yer almıştır. Yazıtlarda, *yir*, *bir* gibi bazı kelimelerin ünlülerinin kimi zaman yazılıp kimi zaman yazılmamaları V. Thomsen'i, Göktürkçe'de, e ile i sesi arasında bir başka sesin² varlığı fikrine götürmüştür (1993:26). Thomsen daha sonra, bazı Yenisey yazıtlarında özel bir işaretin kapalı /e/ sesini gösterdiğini kanıtlamıştır (2002). Bu yazıtlarda bulunan A harfi, *eki* "iki", *el* "aşiret", *eş* "arkadaş" ("hayat arkadaşı?"), *et* "yap-, düzenle-", *bel* "bel", *bês* "beş", (yėti "yedi"), *yêtmiş* "yetmiş", *kês* "kuşak(?)" gibi kelimelerdeki e ünlüsünü karşılar (Thomsen 2002). Doğrudan doğruya Türkçe için icat edilmiş bir yazı sistemi olan runik Türk yazısında, bu ses için özel bir işaretin bulunması daha büyük bir önem taşımaktadır. Uygur ve Mani yazısında da bazen e, bazen i ile gösterilen kapalı bir ünlü vardır (Gabain 1995:34).

Eski Türkçede varlığı kabul edilen kapalı /e/ sesinin³ tespiti, Türklerin İslamiyeti kabul ederek Arap alfabesini kullanmaya başlamaları ile bu alfabede e ünlüsünü karşılayacak bir işaretin bulunmamasından dolayı zorlaşmıştır. Ancak araştırmacılar bazı ikili⁴ ve farklı yazımlardan yola çıkarak kapalı /e/ hakkında fikir yürütmüşlerdir.

¹ Bu konuda, Eski Anadolu Türkçesi metinlerini tarihî ağızlar açısından inceleyen Develi'nin çalışmaları çok önemlidir. Develi çalışmaları sonucunda EAT metinlerini tarayarak sınıflandırmış, fonolojik olarak üç, morfolojik olarak iki ana ağıza rastlamıştır. Ayrıca tarihî bazı ağızların etkisinde yazılmış metinleri de kimi yazılarına konu edinmiştir (Develi 1999; 2002a; 2002b; 2004a; 2004b; 2004c). Duman ise yine aynı konuda bazı şekillerin tarihî ağızlardaki durumunu farklı özellikteki metinlere dayanarak ortaya koymuştur (2002; 2004). Karahan ve Erdem ise Eski Anadolu Türkçesine Anadolu ağızlarından elde ettikleri sonuçlar bağlamında bakmışlar, Eski Anadolu Türkçesinin dayandığı ağız veya ağızları ortaya koymaya gayret etmişlerdir (Karahan 2000, Erdem 2005). Yine bu bağlamda Kormaz'ın da çalışması vardır (Kormaz 2004).

² Thomsen, bu ünlünün bir tür e (é) (ya da y'ya benzeyen karışık bir e?) olduğunu söyler (1993:26). Bu ses, "en eski Türk yazıtlarında, özellikle de Yakutça'da (örneğin ... bier- 'vermek' < ber- [bêr-] vb.) ve bazı Güney Türk dillerinde" mevcuttur (Thomsen 2002:308).

³ Bu sesin Eski Türkçedeki varlığına karşı çıkan araştırmacılar da vardır. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bk. Yılmaz-Ceylan 1991:151-165.

⁴ 14. yüzyılda istinsah edildiği düşünülen *Mevâiz ve Menâkıb* adlı eserde ikili hatta üçlü yazımlar vardır: *işidüm* (2b, 3), *ışidü* (4a, 1); *yiri* (12a, 9), *yir* (12b, 4); *vir* (7a, 1), *vür* (9a, 3); *eydür* (2b, 1), *eydür* (2b, 4), *lydür* (3b, 7); *didi* (13a, 4), *didi* (18b, 3), *didi* (50b, 6). (Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi'nde 844 numara kayıtlı olan bu esere ulaşmamızda yardımcı olan Dr. İlkur KARAGÖZ'e teşekkür ederiz.)

Kapalı /e/ sesi Mecdut Mansuroğlu ve Besim Atalay tarafından Karahanlı Türkçesinde de var kabul edilir. “Görünüşe göre, Karahanlı Türkçesinde, kök hecede bir kapalı /e/ vardır.” diyen Mansuroğlu (1998:136) bu görüşünü iki madde ile destekler:

“1. e'nin yazılışında i ~ ä arasında sık sık kaymalar (fakat hiçbir zaman insicamla yazılan *i yahut *ä için değil) vardır.

2. KB'in bir el yazması (bk. Brockelmann, Osttürkische Grammatik..., 59) *e'yi çoğunlukla fethalı ye ile transkribe eder. Buna göre bu çalışmada *e muntazaman e ile transkribe edilmiştir.” (1998:136-137).

Besim Atalay (1999) ise, *Divanü Lûgat-it-Türk*'teki يَلْدَرْدِي *yeldirdi* “estirdi, esti” (C. III, s. 98), اَيْلِيْغْ *eylinç* “doğru olmayan kıvrımlı yol” (C. I, s. 133), كَيْتَشْدِي *kėtişdi* “ayrıldı” (C. II, s. 90) gibi kelimelerin, hem yazma hem de basma nüshalarda çift hareke ile gösterilen seslerini e olarak kabul eder. Atalay, *bélek* “armağan, hediye” (C. I, s. 408), *çerlendi* “hastalandı, ağırlaştı, ağrıdı” (C. II, s. 244) gibi kelimelerde bazen üstün bazen esre ile gösterilen e seslerinin de kapalı /e/ olduğu görüşündedir (1999:C. III, 98).⁵

Karahanlı Türkçesine ait bir eser olan *Atabetü'l-Hakayık* üzerine yaptığı çalışmasında kapalı /e/ ünlüsünün varlığına karşı çıkan Reşit Rahmeti Arat, *Atabetü'l-Hakayık*'taki farklı yazılışların müstensih hataları ve “... o devirde ayrı şivelerde inkişaf etmekte olan ünlü değişmelerinin yazı diline alınmaya başlanmış olması ile ...” açıklanabileceğini ifade eder (1992:119, 120).⁶ Arat, çalışmasında aslında e ile olması gerekirken nüshalarda i ile yazılmış 56 kelime belirlemiş ve bunlardan metinde sıkça geçen *ir-, ir, kil-, tig, kirek, idgü, ilig, ni* kelimelerinin yazmalardaki geçiş sıklığını tablo hâlinde göstermiştir (1992:120). Metnin indeksinden hareketle bu ve başka kelimelerin eserde hem i'li hem de e'li yazılışlarını tespit eden Orhan Yavuz, metinde *dip* “deyip” kelimesinin bir yerde دِبْ (Arat 1992:CXXV) biçiminde yazılmasının kapalı /e/'ye işâret eden bir delil olması gerektiğini iddia eder (Yavuz 1991:276).

Harezmi Türkçesi ile yazılmış bir metin olan *Mukaddimetü'l-Edeb*'de kapalı /e/ ünlüsünün kelime başında elif + yâ ای ile, kelime içinde yalnız yâ ی ile, bir kelimedede ise (بَيْرِنَا *bërne*) fethalı yâ ی ile yazıldığını belirten Nuri Yüce, ایل *el*, ايشلاشتى *eşleşti* ve بېردى *bërdi* kelimelerini örnek verir (1993:15). János Eckmann, Harezmi Türkçesi eserlerinden biri olan *Nebcü'l-Ferâdis*'in harekeli Yeni Cami yazmasındaki بېشْ بېكْ gibi üstünlü ی yazılışları kapalı /e/ olarak görür (1998:179). Harezmi Türkçesi dönemine ait bir başka eser olan *Kıssasü'l-*

⁵ *Divanü Lûgat-it-Türk*'te kapalı e taşıyan kelimelerin listesi için bk. Yavuz 1991:288-292.

⁶ Bu ünlünün varlığını kanıtlamak için henüz yeterince delil bulunmadığını söyleyen Arat, “Bu fikri ileri sürenlerin e ve i'den başka, bugünkü şivelerde aynı ikililiği arzededen diğer ünlüler hakkında ne düşündüklerini bilmiyoruz.” der (1992:119-120; 1987:334-341).

Enbiyâ üzerine yaptığı çalışmada Aysu Ata da kapalı /e/ sesini dikkate alır (1997).

Kıpçakça bir eser olan *Gülistan Tercümesi*'ndeki farklı yazılışları Ali Fehmi Karamanlioğlu, Arat gibi, bir geçiş devresi özelliği ve imlâ dikkatsizliği ile açıklar (1989: XLIII).

Kıpçakça ile yazılmış başka bir eser olan *İrşâdü'l-Mülük Ve's-Selâtin* adlı eserde Recep Toparlı, i ünlüsü, elif ye veya ye ile yazılan kelimelerde, bazen üstün işaretinin kullanıldığını da tespit etmiştir (1992:64). *Ed-Dürretü'l-Mudiyye Fi'l-Lügati't-Türkîyye* (Toparlı 2003) adlı eserin Kıpçak Türkçesi ile yazılmış kısımlarında *يِر* (*yer/yir* 2a, 15), *تِنِكْز* (*teñiz/tiñiz* 3b,16), *بِيش* (*beş/biş* 14b, 3), *بِرْمِش* (*bermiş/birmiş* 18b, 15) gibi yazılışlar da dikkat çekicidir.

Çağatayca'da, ilk hecede e yerine ى, bazı harekeli metinlerde ى bulunması, kapalı e sesi ile açıklanabilir (Eckmann 1996:139).

Kapalı /e/ sesinin EAT ve Osmanlıcadaki durumu da oldukça karışıktır. Bunda yine kullanılan Arap alfabesinin Türkçe için yetersiz ünlü düzeneği ve yerleşmemiş imlâ sistemi büyük bir etkindir. Yazıda bu sesi gösteren herhangi bir işaretin bulunmaması, bu ünlünün varlığını tespit etmeyi güçleştiren en önemli sebeplerden birisidir. Faruk Kadri Timurtaş'a göre, Türkçede vokal değişimleri içinde i>e, e>i, i>é, e>é, é>e değişimlerinin görülmesi de bu meselenin çözümünü zorlaştırmaktadır (1994:19). Muharrem Ergin ise kapalı /e/'nin i ~ e değişikliğini bir safhası olup, açık e ile i arasında bir ses olduğunu söyler (1993:55).

EAT ve Osmanlı Türkçesi metinlerinde kapalı /e/'nin esre, bazen esreli ye bazen sadece esre ve üstün birlikte kimi zamansa esreli üstünlü ye ile gösterildiği düşünülmektedir. Ancak Zeynep Korkmaz (1973)⁷, Faruk Kadri Timurtaş (1980), Mustafa Özkan (1993), Leyla Karahan (1994), Muzaffer Akkuş (1995), Muharem Ergin (1997)⁸, Mehdi Ergüzel (1999), Mustafa Argunşah (1999), Mehmet Özmen (2001)⁹, Ahmet Demirtaş (2003) gibi bazı

⁷ Zeynep Korkmaz, *Marzubân-nâme Tercümesi*'nde (14. yy) Eski Türkçenin ön ve içses durumundaki ilk hece i'lerini aynı şekilde devam ettirdiğini söyleyerek "Bu ünlüde daha sonraki devirde görülen kapalı e'ye (é) geçiş şeklindeki açılma eğilimi henüz başlamamıştır." der (1973:105).

⁸ *Dede Korkut Kitabı*'nın gramer özelliklerini ele alan Muharrem Ergin, metinde e ile yazılan kelimelerin listesini vererek bu kelimelerden eg-, egri, eyü, gey- kelimelerinin Osmanlı sahasında i'ye döndüğünü, eşek, eyle-, eyü, gey-, geyik, yeñ-, yet- kelimelerinin bugün Azeri sahasında kapalı e'li olduğunu belirtir (1997:C. II 402-403). Ergin, metinde bil, gice, kiç-, vir-, yil gibi i tarafında olan kelimelerin de listesini verir. Bunlardan da büyük bir kısmı Azeri sahasında kapalı e'ye geçmiştir (ERGİN 1997:C II 403-404).

⁹ *Ahmed-i Dâî Divanı* (15. yy) ile ilgili çalışmasında konuyu aydınlatacak yeterli delil bulunmadığı düşüncesiyle imlâyâya bağlı kalan Mehmet Özmen, de-, el, yedi gibi genelde i'li yazılan kelimelerin e'li biçimlerini ve de-, eriş-, yet- "kâfi gel-" gibi nüsha farklarında e'li olan kelimeleri de metne geçirmiştir. Özmen, "e'li yazılışları bir yanlış değil de, konuşma dilinin yazı diline yansması olarak düşünürsek, de-, el, eriş-, gece, get-, yedi, yeg, yegrek, yer, yet- kelimelerinin as-

araştırmacılar, esreli ve esreli y'li yazılışları, yazılışa sadık kalarak i okumayı tercih eder. Mecdut Mansuroğlu (1956)¹⁰, Saadet Çağatay (1977)¹¹, Semih Tezcan (1991)¹² ve Mustafa Canpolat ise bunları kapalı /e/ olarak okurlar. EAT ve Osmanlıcada kök hecede e sesi için *ɛ* ye yazılışının yaygın olduğunu söyleyen Emine Ceylan, "Türkologlar çoğunlukla, bugün Türkiye Türkçesinde e ile söylenip de EAT ve Eski Osmanlıcada *ɛ* ye ile işaretlenmiş köklerde bir *é* görme eğilimindedirler." der (1991:160).

Musa Duman, *Evlîya Çelebi Seyahatnamesi* (17. yy) ile ilgili çalışmasında hem e hem i ile okunacak yazılıştaki kelimelerle her iki biçimin de görüldüğü örnekler hakkında "Meselâ aynı kelime için söylersek, harfler kelimenin kalıplaşmış eski imlâsını, hareke ise gelişmeli şeklini yansıttırıyor olabilir. Bu durumda sesin, gelişmeyi gösteren şekle göre okunması daha uygun olmaktadır." der (1995:175). Konuyu i>e veya e>i gelişmesi ve bu geçişin ara devresi sayılabilecek kapalı /e/ devresi çerçevesinde değerlendiren Duman, metinde geçen *de-, er-, et-, gîy-, in-, işit-, ver-, ye-, yel-, yet- ~ yetiş-* fiilleriyle *bel, beş, ertesi, el* (memleket), *elçi, ev, gece, geri, yedi, gine, yine, yel, yem ~ yemiş, yer ve yetmiş* isimlerinin durumlarını incelemiştir (1995:174-189).

Emine Ceylan, Eski Anadolu Türkçesi ve Eski Osmanlıca dönemine ait bazı metinlerden hareketle şu sonuçlara ulaşmıştır:

"ET ve OT e ~ i // EAT, Eski Osm. *ɛ* // TTe

ET ve OT e // EAT, Eski Osm. *é* // TT e

ET ve OT e ~ i // EAT, Eski Osm. *ɛ* // TT i" (Ceylan 1991: 161)

Kimi araştırmacılarca Türkçe'nin dokuzuncu ünlüsü olarak kabul edilen bu ses¹³, "çoğu Türk lehçelerinde açık e'ye bazen i'ye dönüşerek kaybolmuştur." (Deny 2000:46). Bugün bazı Anadolu ağzlarında görülmesine (Banguoğlu 2000:37) rağmen kapalı /e/, İstanbul Türkçesi'nde de i veya açık e'ye geçmiştir (Ergin 1993:§24).

ında *é*'li olabileceklerini kabul edebiliriz." der ve bugün *eş/iş, yet-lyit-* "kaybol-" biçiminde olan kelimelerden birinin *i*'li, diğerinin ise *é*'li olabileceğinin de düşünülebileceğini söyler (2001:302).

¹⁰ 13. yüzyıl EAT eserlerinden biri olan *Çarhnâme*'de, kapalı e bulunup bulunmadığının kesin olarak çözümlenemediğini söyleyen Mecdut Mansuroğlu, daha sonraki araştırmalarda kolaylık olması amacıyla, Türkiye Türkçesinde e (kapalı veya açık) söylendiği hâlde metinde i karşılığı harflerle verilen kök ünlüleri *é* harfi ile göstermiştir (1956:33).

¹¹ Çalışmasında 8. yüzyıldan 19. yüzyıla kadarki eserlerden örnekler veren Saadet Çağatay, Arap alfabesi ile yazılmış metinlerde i olan sesin kapalı e olduğunu düşündüğü hâlde, bu sesi İstanbul Üniversitesi Türk Dili öğretimi bölümündeki sisteme uyarak i ile göstermek zorunda kalmıştır (1977:VII).

¹² Semih Tezcan, Cem Dilçin tarafından hazırlanan *Süheyl ü Nev-bahâr* (14. yy) yayını hakkındaki eleştirilerini dile getirdiği *Süheyl ü Nev-bahâr Üzerine Notlar* adlı kitabında kapalı e sesinin çevriyazıda gösterilmemesinin doğru olmadığını ifade eder ve bu vesileyle Osmanlıcada ve öteki eski Türk yazı dillerinde bu sesin varlığı konusunda herhangi bir tartışmaya girişmeye dahi gerek görmeksizin gelenekselleşmiş yolu (yani i yazmayı) tercih edenlerin hepsini eleştirir (Tezcan 1994:11; Dilçin 1991).

¹³ Louis Bazin, kapalı e'nin varlığını inkar etmemekle beraber bu sesin fonem olduğunu kabul etmez. (1998:17).

Arap alfabesinin Türkçede yer alan ünlüleri göstermedeki yetersizliği, bazı imlâ sorunları ve ses olaylarından dolayı, bazı araştırmacıların varlığını bile kabul etmediği kapalı /e/ ünlüsü, karmaşık bir sorun hâline gelmiştir.¹⁴ Duman'a göre, bu durumda izlenebilecek yol, Eski Türkçe döneminde kök hecede kapalı /e/ sesini bulundurduğu kabul edilen ve bu sesi günümüzün standart diline kısmen taşımış bulunan (*el, el* 'yabancı' gibi) ya da ağızlarda temsil edilen kelimeleri dikkate almaktır (Duman 1999:71).

2. Kapalı /e/ Sesinin Anadolu Ağızları İçindeki Durumu

Bugüne kadar yapılan metin çalışmalarında kapalı /e/ sesinin tespiti, imlâ sebebiyle her zaman sorun olmuştur. Bu durum EAT döneminde tamamen muğlaklaşmıştır. Anadolu ağızlarından elde edilen veriler özellikle EAT dönemi metinlerindeki kapalı /e/'leri tespit etmede bize yardımcı olacaktır. Çünkü EAT yazı dili standartlaşmamasına rağmen genelde dönemin Orta Anadolu ağızlarından teşekkül etmiş bir yazı dilidir (Karahan 2000, Erdem 2005). O hâlde Anadolu ağızlarından tespit edeceğimiz kapalı /e/ ünlülü kelimeler Duman'ın da dediği gibi (1999) EAT için bize büyük oranda rehberlik edecektir. EAT dönemi imlasında e ve i arasında tutarsızlık gösteren kelimelerin durumu böylece daha iyi anlaşılacaktır.

Tarihî metinlerle ilgili çalışmalarda bu ses için tahminlerde bulunulmuş genelde bu sesin açık e ile i arasında boğumlanan bir ses olabileceği düşünülmüştür. Anadolu ağızları üzerine yapılan çalışmalar bu sesin duyularak tanımlanması şansını vermektedir. Bu güne kadar ağız çalışmalarında bu ses üzerine bir çok tarif ve tanım yapılmıştır. Bu açıdan ilk olarak ağız çalışmalarında bu sesin nasıl duyulup tanımlandığı, hangi kelimelerde görüldüğü ve nasıl oluştuğuna bakmak faydalı olacaktır.

2.1. Karadeniz Ağızlarına üzerine yapılan çalışmalarda bu ses belirgin olarak tespit edilmiştir. Günay, Rize İli Ağızlarında kapalı /e/'den bahsetmez. Bunun yerine e ile i arası bir sestten bahsetse de bunu kapalı /e/ olarak isimlendirmez (bk. Günay 1978). Ancak bölgenin genel ağız yapısına bakıldığında bu seslerin bir kısmının kapalı /e/ olduğu anlaşılmaktadır.

Trabzon ağızlarında da kapalı /e/ sesi hemen hemen her yerde görülür. Fakat Trabzon'un doğusunda bu ses anlam ayırıcı durumda değilken, batıya

¹⁴ Orhan Yavuz, Nehcü'Feradis ve tarihî Türkçenin birçok eserinde bu sesin yazılış biçimlerini şöyle sıralar (1991:282-283):

"1. Bir eserde e sesi taşıyan bazı kelimelerde kapalı e'nin i olarak yazıldığı görülmektedir: teg = tig (تگ = تیک), ben = bin (بنم = بئم), yeti = yiti (یتی = ییتی), eşit = işit- (اشیت- = اشوت-), ne = ni (نی = نای) v.b.
2. Kök vokali aynı kelime üzerinde i ve e olarak işaretlenmiştir: senün = sinün (سنن = سین), et = it (ایت = ایت), beni = bini (بنی = بنی), deñize = diñize (دئز = دیز), geyürdi = giyürdi (گئرد = گیرد), el = il (ایل = ایل), edermiş = idermiş (ئدزمش = ایدزمش).
3. Bir eserde aynı kelime kapalı e sesi üç şekilde yazılarak da görülmektedir: eşit- (اشیت-), işit- (ایشیت-), eşit- (ئشیت-); ne (نای), ne (نای), ni (نی) v.b.
4. Kapalı e vokali bir kelime aynı anda ye ve üstün ile karşılanmak istenmiştir: hiç (هئچ), bihüş (بئهوش), işit- (ایشیت-), iki (ئکی) v.b."

gidildikçe anlam ayırıcı (fonemik) özellik göstermeye başlar (bk. Brendemoen 2002).

Demir, Ordu ili ağızlarını incelerken kapalı /e/ sesi için şunları söyler: “Yarı geniş, yarı dar, düz, ince, e ile i arası bir ünlüdür. Daha çok i sesine yakındır. Türkiye Türkçesi ağızları ve Türkiye dışında yaşayan bazı Türk topluluklarının alfabelerinde bulunan bu ses, bölgemizde çoğunlukla e>i değişmesinin bir merkezi olarak karşımıza çıkmaktadır.” (Demir 2001:56). Bu ses Ordu ili ağızlarında genellikle ilk hecede bulunur: *dëllerdi, deyirmene, gece, geride, getsem, heç, neyse, yerim, etmiş*. Çok az örnekte i sesinden e ye değişme vardır: *eniye* (bk. Demir 2001:56).

Yine Ordu ilinin Aybastı ağızını çalışan Aydın, kapalı /e/'nin yöre ağızında çok rastlanan bir ünlü olduğunu söyler. Aydın'a göre bu ses i>é ve e>i değişimleriyle ortaya çıkmış ve boğumlanma noktası i ile e arasında yer alan kapalı bir ünlüdür: *ëşidiyoñ mu, eyisini, vërmiyi, yerışdüdüm* (Aydın 2002:13).

Erdem, Samsun'un Asarcık ilçesi üzerine yaptığı çalışmada “Asarcık ağızında sistemli ve çok rastlanan bir sestir. i>é ve e>é değişimleriyle ortaya çıkmış, i ile e arasında bir ünlüdür. Kapalı /e/ ünlüsü olarak adlandırılır.” der (Erdem 2001). Bölge ağızında şu kelimelerde sistemli olarak görülür: *demişle* “demişler” 21/16, *ediye* “ediyor” 11/10, *ensan* “insan” 10/31, *ëşitmedim* “işitmedim” 19/18, *eyülük* “iyilik” 24/26, *getmesin* “gitmesin” 26/15, *heç* “hiç” 22/8, *kesecañ* “keseceksin” 14/203, *yemek* “yemek” 25/2, *yësir* “esir” 24/51 (Erdem 2001).

Eren, bu ses için “e-i arasında dar ve kapalı bir e ünlüsüdür. Zonguldak'ın bütün ağız yörelerinde yaygındır.” der (1997:19). Zonguldak-Bartın ve Karabük ağızlarında kapalı é ünlüsü geç-, vè-, yetiş-, gëy-, élet- fiillerinde sistemli bir şekilde görülür. *dedikin, eden, eletiveriya, vemesini, geyme, yetiştidi*. Ayrıca é ünlüsü şu kelimelerde de sistemli olarak görülür: *gene, nece, nere, elti, beş, eşşek, el, beşik, geri*. -incé zarf-fiil ekinde bu ses, I ve II. ağız yörelerinde sistemli, III. ağız yöresinde arızî olarak kullanılır. *Dönüncé, gelincé* (Eren 1997:19). Bu yöre ağızlarında *şey, nihayet* kelimelerinde bu ses sistemli olarak tespit edilir. Ayrıca ağızlarda *yét-, gët-, öylé, böylé, éyi, gece, berek* kelimelerinde düzensiz olarak karşımıza çıkar. Bölge ağızında kelime kökleri dışında “I. ve II. Ağız yörelerinde kapalı é ünlüsü, şimdiki zamanın II. Teklik ve çokluk şahıslarında, bazen kaynaştırma ünlüsünde bazen zaman ekinde, bazen de bu kipin olumsuzluk ekinde geçici olarak görülür: *durëya, gelëye, yollemëya*.” (Eren 1997:19) “III. ağız yöresinde de daralarak incelen ve -cim şeklinde oluşan gelecek zamanın I. teklik şahıslarında, bu incelme bazen yarım kalarak -cém şeklinde oluşmuştur. *Söylücém*” (Eren 1997:20).

2.2. Orta ve Doğu Anadolu ağızlarında kapalı /e/ sesinin daha sistemli olarak kullanıldığı tespit edilmektedir. Günşen, Kırşehir ili ağızlarıyla ilgili

çalışmasında Arat'ın (1977:19-25) görüşünü benimseyerek bu sesin Türkçe kelimelerde çoklukla i>e değişimi ve ET'deki i sesinin tarihî gelişme seyri içinde gösterdiği genişleme eğilimine uyarak e'ye dönmesi sonucu oluştuğunu belirtir (Günşen 2000:19). Bölge ağızında eski kök hece i'leri devam ettirme eğilimindedir. Günşen, *vir-/vër-, di-/dë-, yi-/yë-* şeklindeki ikili söyleyişlerin varlığını yorumlarken "her ne kadar iki ayrı eğilimi benimseyen ağızların varlığına yorumlanabilirse de, büyük oranda yazı dilinin etkisine bağlanabilir" der (Günşen 2000:20).

Kars ili ağızlarını çalışan Ercilasun, kapalı /e/ için "e ile i arasında dar ve kapalı bir e ünlüsüdür. Değişik sebeplere dayanmak şartıyla Kars'ın bütün ağızlarında vardır." der (1983:51). Kars ağızlarında gêt- fiilinde bu ses sistemli ve belirgin bir şekilde hissedilir. Ayrıca y sesinin inceltici tesiri ile e>é değişimi sonucu "éle "öyle", béle "böyle", éliyir "öyle", kéf "keyf" kelimelerinde bu ses tespit edilmiştir. Kars ağızlarında bazı alıntı kelimelerde çok defa i, ara sıra a sesinden meydana gelen é ünlüsüne bütün Kars ağızlarında rastlamak mümkündür. "Ancak bu ünlüyü taşıyan kelimeleri iki bölüme ayırmak gerekir. Birinci bölümdeki kelimelerde é ünlüsü hiç değişmez: *béş, béç, beçara, gızılveran, veran*. İkinci bölümdeki kelimelerde ise é ünlüsü bazen ortaya çıkar: *béllaba, dev, leriye* "liraya", *sehir*. (Ercilasun 1983:51).

Ercilasun, Kars Azeri ve Terekeme ağızlarında ET i'den gelişen é ünlüsüne de rastlandığını belirtir. "Karsın öteki ağızlarında Türkçe kelimelerde é, Azeri ve Terekeme ağızlarının etkisiyle tek tük ortaya çıkmaktadır: éde, dédi, nérde, néc oldu. Buna karşılık Azeri ve Terekeme ağızları da büyük ölçüde yazı dilinin etkisi altında kalarak bu é'leri yitirmektedir. Bu yüzden bu iki ağızda da, Türkçe kelimelerdeki é ünlüsü Kuzey ve Güney Azerbaycan'daki kadar köklü değildir: étmé, vérrerih, déyir, nérden, yérde. Yazı dilinde i'li olan bazı kelimeler de bu iki ağızda é'lidir: *éşit, géyimif*." (Ercilasun 1958:52). Ayrıca Terekeme ve Posof ağızlarında şimdiki zaman ve birinci şahıs eklelerinde é ünlüsü sistemli olarak görülür. Terekeme ağızında: *bilmérdi, atér, minérib, dinnérsiniz, bilérdi, düşém, yazém, vérem*. Posof Ağızında: *güleşiyér, tapşuriyér, düşiyér, biliyérim, vurém, gelém*. Posof ağızında birinci şahıs zamirinde de é sesi sistemli olarak tespit edilir. Ancak, Terekeme ağızında ünlü ile biten isimlerin yaklaşma hâlinde ortaya çıkan; fakat sistemli olmayan é ünlüsünü de vardır: *kimséye, bahçéye, pencéréye* (Ercilasun 1958:52).

Sağır, Erzincan üzerine yaptığı çalışmada kapalı /e/ sesi için "Anadolu ağızlarında çok yer tutan dar ve kapalı "e" ünlüsüdür. "e" ile "i" arasında oynaklanan ünlü Erzincan'ın tüm ağızlarında görülmektedir, der. *én-* (in-), *gêt-* (git-), *éyle* (öyle)." (Sağır 1995:21).

Olçay, Erzurum ağızında bu sesi tespit etmenin oldukça güç olduğunu söyler. Olçay bu sesi "önseslerinde esreli ayın ya da i bulunduran yabancı sözcüklerde oluştuğunu tespit ettik. Ayn ve i değişmesi ile: *ilm>ilim>élim*,

ihdiyâr>êbdiyâr, ihtimal>êbdimal, ihmal>êhmal, ihya>êhya, inayet>ênayet.” (Olcaý 1995:20) diyerek eski kapalı /e/’lerin Erzurum ağızında açık e’ye dönüştüğünden bahseder: *yemek>yâmek, demek>dâmek, êr>âr, êrken>ârken, êrtesi>ârtesi, êtmek>âtme.* (Olcaý 1995:20).

Erzurum ağızına çalışan Gemalmaz, kapalı /e/ ünlüsü için “incelediğimiz ağızlarda görülen en yaygın ara ünlülerdir.” der (1978:75-76) ve bu sesin e>é, i>ê ı, i, u, ü>ê değişimi sonucu oluştuklarını ifade eder. e>é şeklinde oluşanlar genellikle Çoruhboyu ağızlarında görülür. “év, êlli, êkinen, êyl (el), êmretmek, êruh “erik”, êsir, êvet, gêbermek, gêtürmek gibi. Gemalmaz’a göre Orta ve EAT döneminde i olan kelime başı ünlüsü değişerek bölge ağızında kapalı /e/’ye dönüşmüştür: *êl, êr, êtmek, demek, yemek, yer* gibi (bk. Gemalmaz 1978:76).

Gülseren, Malatya ili ağızlarında kapalı /e/ sesi hakkında “e ile i arası i’ye en yakın dar ve kapalı bir e ünlüsüdür. Türkçede temel ünlülerin dışında dokuzuncu bir ünlü gibi Anadolu ağızlarının çoğunda sıkça rastlanır.” demektedir. Bölge ağızında, *gêyerdik, gêtmiş, yemek, êner<iner, êderük, êhtiyâr, dêyi, êşidiyob* kelimelerinde görülür (Gülseren 2000:43).

Özçelik ve Boz kapalı /e/ sesi üzerine şu tespiti yaparlar: “e ile i arasında kapalı bir ünlüdür. Bu ses, e>i değişikliğinin bir ara safhasıdır. Türkiye Türkçesi ağızlarında çok sık görülen bir ünlüdür, Diyarbakır’da Türkçe kelimeler yanında alıntı kelimelerde de görülür: *bêş, ê* “peki, öyleyse”, *êhtiyâtlık, êle, yêmiler* “iniyorlar”, *vêriş, yer*” (Özçelik-Boz 2001:30).

Buran, Keban, Baskil ve Ağın yöresi ağızlarını araştırmış ve bu sesi “e ile i arasında ince ve kapalı bir ünlü” olarak tanımlamıştır. Yöre ağızında belirgin ve sistemli olarak görülen bu ses, aynı kişi tarafından bazen i bazen de é olarak telaffuz edilmektedir: *êyi* veya *iyi* gibi (Buran 1997:21). Alıntı kelimelerde i/î, e>é değişimi ve y sesinin inceltici ve daraltıcı tesiriyle kapalı /e/ sesi oluşmaktadır. *vêran, şêber, bêçara, pêrişan, tirên / bê:rlısı* “hayırlısı”, *kê:f* “keyif”, *ê:la* “öyle”, *bêyle* (Buran 1997:22). Yörede şimdiki zaman eki ir/êr kapalı /e/ ile görülür. Bölgede *gêt-, yê-, dê-, vêr-, êt-* gibi fiillerde ve *bêş, êş, êl yêtmiş* gibi kelimelerde kapalı /e/ ısrarla korunmaktadır (Buran 1997:22).

Erten, kapalı /e/ ünlüsüne Diyarbakır ağızında da çokça rastlandığını belirtir. Ona göre kapalı /e/ “i>e değişmesinin bir safhası olup e ile i arasında kapalı bir ünlüdür” (Erten 1994:3). Bölge ağızında, *bêle* “böyle”, *bêş, dê* “haydi”, *demek* “demek”, *êl, êle* “öyle”, *êleme* “eyleme”, *ênmek* “inmek”, *êyi* “iyi”, *êyileşmek, gêce, geçmek, gêçi* “keçi”, *gênç, gêri, gêtme* “gitmek”, *bêç* “hiç” gibi kelimelerde sistemli olarak görülür.

2.3. Batı Anadolu ağızlarında da kapalı /e/ sesi bazı yörelerde sistemli olarak kullanılırken bazı yörelerde e veya i sesine dönüşmüştür. Kütahya ve yöresi üzerine çalışan Gülensoy, kapalı /e/ sesini öbür çalışmalara nazaran daha ayrıntılı ele alır: “Türkçede temel ünlülerin dışında dokuzuncu bir ünlü

vardır ki buna *kapalı /e/* denir. *Kapalı /e/* ünlüsü, yumuşak damağın ön ve arkasına göre ortada oluşur. Bu ünlünün çıkışı sırasında dilin sırtı a'ya göre bir parça daha kabarıktır, i'ye göre daha alçaktır. Çene açısı da yarı açıktır. i'ye en yakın dar bir ünlüdür.” (1988:21). Gülensoy, Kütahya yöresi ağzında tespit ettiği “*dé-, ét-, yé-, vér-, yet-, ér, geç, yér, él, yél*” kelimelerindeki kapalı /e/'lerin Eski ve Orta Türkçe devri metinlerinde de görülen kapalı /e/'lerin devamı olduğunu söyler. Gülensoy'a göre “Kütahya (Merkez ilçe) ve Gediz yörelerine mahsus bir özelliği olan hece sonundaki i<a, i<e, ve a<i, e<i değişmesi sonucunda, bazı e ünlüleri e-u arası bir kararsızlık gösterirler: *Gız eviné, giné* (bu kelimenin gini ve gin şekilleri de vardır ki, é ünlüsü burada açık olarak i'ye dönüşmüş ve hatta zayıflayarak düşmüştür), *ellé, bölé, ö:lé, işte*” (1998:21).

Muğla ağızlarını inceleyen Akar, bu sesi “e ile i arasında çıkan ve genellikle ilk hecede görülen bir sestir.” şeklinde tanımlar (Akar 2004:13). Muğla ağızlarında “*Bél, belen* “sırt, geçit”, *bés, dé-, géce, géT-, kéy-, kéyiK, nère, vér-, yé-, yédi, yél, yemişen* “bitki”, *yén, yéngé, yéni, yérin-, yétiş-, yétmış*” kelimeleri kapalı /e/ ile söylenir. Yöre ağzında bazı kelimelerde kapalı /e/ yanında i'li şekillere de rastlanır. (Akar 2004:14). Alıntı kelimelerde “y,m,ş,l önünde kurallı olarak kapalı /e/ görülmektedir. *Çeşme, şeyiz, emine, şey, telefon, yemin*” (Akar 2004:15).

Gülsevin, Uşak ili ağızlarında bu ses için “Eskiden devam eden fonemik değere sahip şekillerde de görülür, e veya i seslerinin değişime uğramış bazı örneklerinde de rastlanır. Aynı kelimeler, aynı köylerde ve aynı kişiler tarafından bile, bazan e veya i bazan da é ile görülmektedir. *dé-, dèrneğin, él o:lu, él+deydi, éeldeniz, énmio, érkek, éşi, né?, yé-*” der (2002:13). Gülsevin çalışmasında kişisel kullanımlara dikkat etmiştir. “Özellikle, Yeleğen (EŞME) köyündeki bir konuşmacının ağzında, çok yaygın olarak hem kök ve tabanlarda, hem de eklerde ve yabancı kelimelerde é sesi bulunmaktadır: *Dén-, géz-, düünnér, gidènnèn, éT-, yérlerde, ével*” (Gülsevin 2002:13-14). Ancak bu ikinci hecelerdeki ve eklerdeki kapalı /e/ sesleri fonemik değildir.

Korkmaz Nevşehir ağızlarıyla ilgili çalışmasında bu ses üzerine ilgi çekici tespitler yapar. Ona göre bu ses “Boğumlanma noktası i ve e ünlüleri arasında bulunan bir kapalı /e/ sesidir. Ön ya da içseslerde olmak üzere hep kök hecede bulunur. Türkçe kelimelerde çoklukla i>é değişimi ile ve Eski Türkçedeki i sesinin tarihî gelişme seyri içinde gösterdiği genişleme eğilimine uyarak, é'ye dönmesi ile oluşmuştur: *gét-* (kit-), *érkenden* (ir), *yédi* (yiti), *géce*(kice), *ét-* (it-), *vér-* (bir-), *én-* (in-), *engin* “alçak” gibi.” (Korkmaz 1994:34). Korkmaz konunun devamında şunları söyler: “Bölgemizde Eski Türkçedeki ön ve içses durumunda olan kök hece i'lerini olduğu gibi devam ettirme eğilimi oldukça yegindir: *gice, yit-, yitişdir-, it-, di-, vir-, bil* “bel”, yil, gibi. Ancak bunun yanı sıra bazı ağızlarda ve bazı kelimelerde, örneklerini yukarıda verdiğimiz yazı dili ile ortaklaşan genişlemiş şekiller de görülmektedir. Ara sıra aynı kelimenin söylenişinde kendini gösteren bu ikilik (*gice/géce; vir-/vér-* gibi)

iki ayrı eğilimi benimseyen ağız ayrılıklarından ileri gelebileceği gibi, yazı dilinin etkisine de bağlanabilir. Fakat aynı metinde bile, bir fiil kökünün, çekimli şekillere girince kök hece ünlüsünde değişim göstermesi ve bu durumun bir ses etkisine bağlanamayışı dikkat çekicidir.” (Korkmaz 1994:34, 139.dipnot). Nevşehir yöresi ağızlarında héç kelimesinde bu ses görülür. yine yöre ağızında bazı ünsüzlerin inceltici ve daraltıcı tesiri oluşmuş (e>é, a>e>è) kelimeler de bulunmaktadır: *Éşit-, nère, éy_olur, yèñiden, yèğütten* ‘yeniden’ (Korkmaz 1994:35).

Yine Korkmaz’ın Güney Batı Anadolu ağızları üzerine yaptığı çalışmada kapalı /e/ için “İnin boğumlanma durumuna en yakın olan ön, düz yarı kapalı ünlüdür. Dil sırtının i’ye nazaran biraz daha geride kabarması ile teşkil edilir.” demektedir (Korkmaz 1994:5-6). Güneybatı Anadolu ağızlarında da sıkça rastlanan bu ses Türkçe ve alıntı kelimeler ile y, ç, ş, s gibi seslerin inceltici ve daraltıcı etkisi sonucu karşımıza çıkar. Korkmaz, Bartın ağızları üzerine yaptığı çalışmada “Kapalı /e/ (è) hemen hemen her bölgede görüldüğü şekildedir. Özel bir durumu yoktur.” demekle yetinir (1994b:10).

Kalay, Edirne ili ağızlarında doğrudan bir kapalı /e/ sesinden bahsetmez ve “Edirne ili ağızlarında sekiz ünlü dışında a ile e arası bir a sesi ve e ile i arası bir ses tespit edilmiştir.” der. (Kalay 1998:15).¹⁵

3. Tarihî metinlerde yazımdan yola çıkılarak tespit edilmeye çalışılan kapalı /e/ sesi, bugün Türk diyalektlerinde duyularak tanımlanmıştır. Anadolu ağızları üzerine yapılan çalışmalarda kapalı /e/ sesinin şu özellikleri belirtilmiştir.

1. e ile i arasında ve boğumlanma noktası daha çok i’ye yakın bir ses.
2. Se değişimleri sonucu oluşmuş bir ara ses.
3. Dar veya yarı dar bir ünlü.
4. Kapalı veya yarı kapalı bir ünlü.
5. Yarı geniş, ince, ön düz ünlü.
6. Dil sırtı i’ye nazaran biraz daha geride kabarak oluşan bir sestir.
7. Çene açısı yarı açıktır.
8. Yumuşak damağın ön ve arkasına göre ortada oluşur.
9. Genellikle ilk hecede / kök hecede tespit edilir.
10. Ağız çalışmalarında bu sesin oluşumu şu şekilde tasnif edilir:
11. Türkçenin dokuzuncu ünlüsü (değişim sonucu oluşmayan ve baştan beri var olan bri ses).
12. E>i değişimi sonucu
13. A>é değişimi sonucu

¹⁵ Türkiye’ye özellikle 19 ve 20. yüzyıllarda göç edip yerleşmiş başka Türk toplulukları da vardır. Bunlardan birinin üzerine çalışan Özkan, Osmanlı’daki Tatar ağızında kapalı e ünlüsünden bahsetmez. Ancak e ile i arasında bir ünlüden bahseder. Verilen örneklerdeki é sesi öbür ağızlarda kapalı e sesiyle tespit edilir. *Éveli, yédi, értesi, éyyi, sène, bérse.*” demektedir (Özkan 1997:9).

14. O,ö,u,ü>è değişimi sonucu

15. Ses değişimleri sonucu oluşmuş bir ara ses.

Türkçede ses değişimleri gayet işlektir ve ses benzeşmeleri (ünlü/ünsüz) sonucu değişim sürekli devam etmektedir. Bu açıdan birçok ünlü kapalı /e/'ye dönüşmüştür. Bu durum kapalı /e/ sesinin fonemik özelliğini kaybetmesine ve ara ses olarak algılanmasına sebep olmuştur. Aslında Anadolu ağızları incelendiğinde durumun böyle olmadığı görülür. Yapılan indekste de görüleceği gibi kapalı /e/ sesi bir ara ses olmaktan öte özelliklere sahiptir. a ile e, ı ile i arasındaki gibi ara seslerden farklı özellikleri göze çarpan kapalı /e/ sesi, ses değişimleri sonucu oluşmuş ara seslerden farklı bir görüntü arz eder. Bu sesin hem fonem hem de fonemik özellikleriyle karşılaşıyoruz. Bununla birlikte yapılan çalışmalar sonucu tespit edilen özelliklerde bu sesin farklı telaffuz edildiği ve duyulduğu görülmektedir. Nitekim bazı çalışmalarda bu ses dar, kapalı olarak tarif edilirken, bazılarında yarı dar, yarı kapalı olarak nitelenmiştir.

4. İNDEKS¹⁶

İndeks kısmı iki ana bölümden oluşmaktadır. Birinci kısımda *Türkçe Kökenli Kelimelerde* tespit edilen kapalı /e/ sesleri bulunmaktadır. Bu bölümü de birinci hecede tespit edilen kapalı /e/ sesi ve birinci hece dışında tespit edilen kapalı /e/ sesi olarak ikiye ayırdık. Çünkü niteliği ve oluşumu bakımında birinci hecede bulunan ve bulunmayan kapalı /e/ sesleri arasında farklar vardır. Birinci hecedeki kapalı /e/ sesleri ses değişimleri dışında daha çok aslı olabilirken birinci hece dışındaki hiçbir kapalı /e/ sesi aslı değildir. İndekste ikinci ana kısmı alıntı kelimeler oluşturmaktadır. Alıntı kelimeleri birinci hecede bulunan veya bulunmayan kapalı /e/ sesi olarak ikiye ayırmadık. Çünkü Türkçe kelimelerdeki aslı olup olmama yönü alıntı kelimelerde söz konusu değildir. Alıntı kelimelerdeki kapalı /e/ seslerinin tamamı ses deği-

¹⁶ Metinde kolaylık olması amacıyla taranılan eserlerin isimleri kısaltılmıştır. Bu kısaltmalar şöyledir: OAAD (Orta Anadolu Ağızları), GIAT (Güneydoğu İllerimiz Ağızlarından Toplamalar), KIAT (Kuzeydoğu İllerimiz Ağızlarından Toplamalar), AIAT (Anadolu İllerimiz Ağızlarından Toplamalar), DIAT (Doğu İllerimiz Ağızlarından Toplamalar), STIAT (Sivas ve Tokat İllerimiz Ağızlarından Toplamalar), ADÜM II (Anadolu Dialektolojisi Üzerine Malzeme), AA (*Aybastı Aęzi - Aydın 2002*), OIA (Ordu İli ve Yöresi Ağızları - Demir 2001), As.A (*Asarcık Aęzi - Erdem 2005*), ZBKA (*Zonguldak-Bartın-Karabük İleri Ağızları - Eren 1997*), DA (*Diyarbakır Aęzi - Erten 1994*), Er.A (*Erzurum İli Ağızları - Gemalmaz 1978*), Kt.YA (*Kütahya ve Yöresi Ağızları - Gülensoy 1988*), TA (*Tunceli Yöresi Ağızlarından Derlemeler - Gülensoy-Buran 1992*), EYA (Elazığ Yöresi Ağızlarından Derlemeler - Gülensoy-Buran 1994), MA (Malatya İli Ağızları - Gülseren 2000), UIA (Uşak İli Ağızları - Gülsevin 2002), RIA (Rize İli Ağızları - Günay 1978), EIA (Edirne İli Ağızları - Kalay 1998), GBA (Güney-Batı Anadolu Ağızları - Korkmaz 1994), BYA (Bartın ve Yöresi Ağızları - Korkmaz 1994), NA (Nevşehir ve Yöresi Ağızları - 1994), Erz.A (Erzurum Aęzi - Olcay 1995), AKU (Arpaçay Köylerinden Derlemeler - Olcay, Erçilasun, Arslan 1988), DÇÇA (Diyarbakır İli Çüngüş ve Çermik Yöresi Aęzi - Özçelik, Boz 2001), OTA (Osmaniye Tatar Aęzi - Özkan 1997), EA (Erzincan ve Yöresi Ağızları - Sağır 1995), KIA (Kars İli Ağızları - Erçilasun 1983), Mğ.A (Muğla Aęzi - Akar 2004), Kr.A (Kırşehir ve Yöresi Ağızları - Günşen 2000), KBA (*Keban, Baskil ve Ağın Yöresi Ağızları - Buran 1997*).

şimi sonucu oluşmuştur. Ancak alıntı kelimelerdeki *kapalı /e/* sesleri, sonuç bölümünde de belirttiğimiz gibi, ağız tasniflerinde önemli rol oynayacağından dolayı indekse aldık. İndeksin sonundaki üçüncü kısımda ise *Sorunlu Kelimeler* başlığı altında kökenini tespit edilemeyen veya kökeni tartışmalı olan kelimeler vardır.

4. 1. Türkçe Kökenli Kelimeler

4. 1. 1. İlk Hecesinde Kapalı /e/ Bulunduran Türkçe Kelimeler

Bè “ünlem” (As.A)
 Bè:le “böyle” (ZBKA)
 Bè:ştamak “başlamak” (GBA)
 Bè:yle “böyle” (KBA)
 (OAAD) (GDİAT)
 Bècer “becermek” (AİAT)
 Bèhlemek “beklemek” (DİAT)
 Bèj “beş” (DÇÇA) (Er.A)
 Bèk “pek, çok” (OTA)
 (OAAD) (STİAT)
 Bèkce “pek” (STİAT)
 Bèkci “bekçi” (OAAD)
 Bèkitmek “pekitlemek” (Kır.)
 (OAAD)
 Bèkleme “beklemek” (As.A)
 (GDİAT) (AİAT) (KİAT)
 Bèl (Muğ.A)
 Bèle “böyle” (AKD) (DA)
 (DÇÇA) (GDİAT) (AİAT)
 (DİAT) (STİAT) (TA) (KİA)
 Bèle “Böyle” (DA)
 Bèlece “böylece” (AİAT)
 (DÇÇA)
 Bèlelik-le/nen “böylelikle”
 (GDİAT) (AİAT) (DİAT)
 Bèlem “böyle” (AİAT)
 Bèleme “bulaştırmak” (KBA)

Bèlemek “bulaştırmak” (OAAD)
 (GDİAT) (KİAT) (AİAT) (STİAT)
 Bèlen “Sırt, Geçit” (Muğ.A)
 Bèlesine “böylesine” (AİAT)
 (Er.A)
 Bèlig “kızların arkadan bellerine doğru asılan saçları” (GDİAT)
 Bèlik “parça, bölük” (OAAD)
 Bèlinmek “silkinmek” (KİAT)
 Bèlmek “bülme” (Er.A)
 Bèn “ben” (AİAT)
 Bèn “bin” (Er.A)
 Bène “böyle” (AİAT)
 Bènek “benek” (AİAT)
 Bèr “bir” (Er.A)
 Bèrek “börek” (ZBKA)
 Bèri “beri” (OAAD) (KİAT)
 Bèrmek “vermek” (OTA)
 Bèsleme “besleme, hizmetçi kız”
 (KBA) (GDİAT) (EYA)
 Bèslemek “beslemek” (GDİAT)
 (KİAT) (AİAT) (DİAT) (STİAT)
 Bèslemeli “hizmetçi” (Er.A)
 Bèş “beş” (DA) (DÇÇA) (Er.A)
 (KBA) (STİAT) (Muğ.A) (AKD)
 (ZBKA)
 Bèşdik “tabanca” (STİAT)
 Bèşerleme “at yürüyüşünün bir nevi” (KİAT)
 Bèşi “altın” (EA)
 Bèşih “beşik” (Er.A)
 Bèşik “alını benekli hayvan”
 (EYA)
 Bèşik “Beşik” (ZBKA)

Bêşli "beş mermi atan tüfek"
(EYA)
Bêşli "tabanca" (STİAT)
(KBA)
Bêşşik "beşik" (GDİAT)
Bêtmek "bir etmek" (Er.A)
Bêy "bey" (AİAT) (AKD)
(TA)
Bêyan "bayan" (GDİAT)
Bêyin "beyin" (Er.A)
Bêyle "böyle" (STİAT) (KBA)
Bêyük "büyük" (KİAT)
Bêzek "süs" (GDİAT)
(STİAT)
Bêzemek "süslemek" (STİAT)
Bêzenmek "süslenmek"
(GDİAT) (AİAT) (DİAT)
(STİAT)
Bêzetmek "süslemek" (DİAT)
(STİAT) (Er.A)
Cêc "cücük" (GDİAT)
Cêce "gece" (KİAT)
Cêcık "cacık" (AA)
Cêmi "gemi" (KİAT)
Cên "elbisenin yeni" (OTA)
Cêri "geri" (KİAT)
Cêtçürmek "geçirmek"
(KİAT)
Çêcug/k "çocuk" (KİAT)
Çênte "çanta" (OAA)
Çêvirme "avlu" (STİAT)
Çêvre "fesin üzerindeki örtü"
(STİAT)
Çêyhmek "çekmek" (Er.A)
Çêzilmek "çözülmek" (AİAT)
Çêzmek "çözmek" (As.A)
(Er.A) (OAA) (GDİAT)
(KİAT) (AİAT) (STİAT)
Dê "değil" (As.A)
Dê "hadi oradan!" (Er.A)
(DA) (KİAT)
Dê "Haydi" (DA)

De:nak "değnek" (GBA)
Dê:nek "değnek" (STİAT)
Dê:yirmen "değirmen" (KİAT)
Dêil "değil" (As.A)
Dêke "teke" (OAA)
Dêlmek "delmek" (As.A)
Dêmek "demek" (AİAT)
(ADÜM II) (KYA) (AA) (AKD)
(As.A) (DA) (DÇÇA) (EA) (Er.A)
(EYA) (TA) (ZBKA) (KİA) (KBA)
(Kr.A) (Kt.YA) (Muğ.A) (UİA)
(OİA)
Dêmin "demin" (KİAT)
Dêmişle "demişler" (As.A)
Dêniz "deniz" (OAA)
(GDİAT) (KİAT)
Dênmek "denmek" (UİA)
Dêpe "tepe" (OAA)
Dêrê "dere" (KİAT) (AİAT)
Dêrilmek "toplanmak" (GDİAT)
(STİAT)
Dêrmek "dermek" (OAA)
(GDİAT) (STİAT) (KYA)
Dêrnek "dernek" (GDİAT)
Dêşirmek "devşirmek" (OAA)
Dêve "deve" (AİAT)
Dêvlüsü "ertesı" (OAA)
Dêvresi "ertesı" (AİAT)
Deyêl "değil" (Er.A)
Dêyesen "galiba" (AKD)
Deyêşmek "değişmek" (Er.A)
Dêyha "işte" (Er.A)
Dêyi "diye" (MA) (EYA)
Dêyil "değil" (OAA) (KİAT)
Dêyin "diye" (AA)
Dêyinmek "söylenmek" (DİAT)
Dêyirmen "değirmen" (AİAT)
(OİA)
Dêyiş "şarkı" (AİAT)
Dêymek "dokunmak" (OAA)
(GDİAT) (KİAT) (AİAT)
Dêyne "diye" (As.A)

- Déynek “değnek” (GDİAT)
 È “Peki Öyleyse” (DÇÇA)
 È:ken “erken” (GBA)
 È:la “öyle” (KBA)
 È:lenti “eylence” (GBA)
 È:rnek “ermek” (GBA)
 È:tesi “ertesi” (GBA)
 È:y “iyi” (GDİAT)
 È:yle “öyle” (GDİAT)
 È:yleyse “öyleyse” (GDİAT)
 È’ “etmek” (GBA)
 È’mak “etmek” (GBA)
 Èbe “ebe” (OAA)
 Èbiri “öbürü” (KİAT)
 Èbirler “öbürleri” (KİAT)
 Ècce “eyce” (Er.A)
 Èçen “için” (Er.A)
 Èdebilmek “edebilmek” (As.A)
 Èderük (MA)
 Èdiye “ediyor” (As.A)
 Èdmek “etmek” (Er.A) (KİA) (ZBKA)
 Èeldeniz (UİA)
 Èğilmek “iğilmek” (KİAT)
 Èğlenmek “durmak” (KİAT)
 Èğulmek “iğilmek” (KİAT)
 Èh “pek iyi” (STİAT)
 Èhilti “inilti” (AİAT)
 Èicene “iyicene” (GBA)
 Èimliü “eğimli” (As.A)
 Èjde “işte” (Er.A)
 Èke/i “iki” (Er.A)
 Èkin “ekin” (AİAT)
 Èkiz “ikiz” (Er.A)
 Èklimek “eklemek” (AİAT)
 Èkmek “ekmek (fil)” (As.A) (KİAT) (AİAT)
 Èkuz “öküz” (ZBKA)
 Èküz “öküz” (KİAT)
 Èl “el” (KİAT)
- Èl “il, memleket, yabancı” (AİAT) (Er.A) (Er.A) (ZBKA) (DA) (KBA) (Kt.YA)
 Èl O:Lu (UİA)
 Èl+Deydi (UİA)
 Èla “ela” (GDİAT) (KİAT) (AİAT)
 Èlbeyli “aşiret ismi” (GDİAT)
 Èlça “ilçe” (KBA)
 Èlçe “elçi” (Er.A)
 Èlçi “elçi” (AKD)
 Èldürmek “öldürmek” (KİAT)
 Èle “o ile” (Er.A)
 Èle “öyle” (DA) (EA) (GDİAT) (AİAT) (DİAT) (STİAT) (TA) (ZBKA) (DÇÇA) (KİA)
 Èlece “öylece” (DİAT) (STİAT) (Er.A)
 Èleme “eyleme” (DA)
 Èlemek “eylemek” (AKD) (DİAT) (STİAT)
 Èlêmit “yumak sarma aleti” (KİAT)
 Èlese “öyleyse” (GDİAT) (AİAT)
 Èleşme “ilişme” (ZBKA)
 Èlet “iletmek” (ZBKA)
 Èletmek “iletmek” (AA) (OAA) (GDİAT) (AİAT) (ZBKA)
 Èlle “eller, yabancılar” (AİAT) (Kt.YA)
 Èllemek “ellemek” (KİAT)
 Èlli “elli” (Er.A) (Erz.A)
 Èlma “elma” (OAA) (KİAT) (AİAT)
 Èlmek “ölmek” (KİAT)
 Èlti “elti” (ZBKA)
 Èm “ilaç” (GDİAT)
 Èmmek “emmek” (AİAT)
 Èmretmek “emretmek” (Er.A) (Erz.A)

Ën “en” (DİAT)
Ëndermek “yendirmek”
(Er.A)
Ëndirmek “indirmek” (GBA)
Ëndüme “indirme” (AİAT)
Ëndümek “indirmek” (ZBKA)
Ënek “inek” (ZBKA)
Ënek “sapanın demire geçen
yeri” (DİAT)
Ëner “İner” (MA)
Engin “Alçak” (NA)
Ëniş “iniş” (KBA)
Ënik “hayvan yavrusu”
(OAAD)
Ënmek “inmek” (AKD)
(KYA) (As.A) (DA) (EA)
(KİAT) (NA) (ZBKA) (OİA)
(UİA)
Ënmek “yenmek” (Er.A)
Ëpey “epey” (AKD) (Er.A)
Ëpicime “epyce” (GBA)
Ëpir “öbür” (KİAT)
Ëpmek “ekmek” (GDİAT)
Ëpmek “öpmek” (KİAT)
Ër “er, yiğit” (KİAT) (AİAT)
(STİAT) (Er.A) (Kt.YA)
Ër “erken” (Er.A) (OAAD)
(GDİAT) (AİAT)
Ërce “erken” (GDİAT)
Ërçen “erken” (KİAT)
Ërde “erte” (GDİAT)
Ërden “erkenden” (OAAD)
(GDİAT)
Ërgek “erkek” (KİAT)
Ërgen “ergen” (KİAT)
(AİAT)
Ërgimadı “tarım aleti” (EA)
Ërhadaş “arkadaş” (Er.A)
Ërimek “erimek” (As.A)
(GDİAT) (KİAT)
Ëriş “bükülmüş gındıra”
(DİAT)

Ërkeç “üç yaşını doldurmuş keçi”
(KİAT) (AİAT)
Ërkek (UİA)
Ërken “erken” (NA)
Ërkeyh “erkek” (Er.A)
Ërmek “ermek” (KYA)
Ërtes “ertesi gün” (GDİAT)
Ërtesi “ertesi” (Er.A)
Ërtmek “örtmek” (KİAT)
Ëruh “erik” (Er.A)
Ëruh “Erik” (Erz.A)
Ërüşdürmek “eriştirmek” (AİAT)
Ësdemek “istemek” (Er.A)
Ëş “arkadaş” (EA) (KBA)
Ëş “eşi” (TA) (UİA)
Ëşa: “aşağı” (KİAT)
Ëşçi “eski” (KİAT)
Ëşde “işte” (As.A)
Ëşdürmek “eştirmek” (Er.A)
Ëşgin “bir nevi at yürüyüşü”
(KİAT)
Ëşidmek “eşitmek” (As.A) (MA)
(AA)
Ëşik/g “eşik” (GDİAT) (AİAT)
(DİAT) (STİAT)
Ëşiklik “eşiklik” (GDİAT)
Ëşitmedim “işitmedim” (As.A)
Ëşitmek “işitmek” (Er.A) (AA)
(NA) (KİA)
Ëşli “kalabalık” (GDİAT)
Ëşmek “eşmek” (Er.A)
Ëşşek “eşek” (OAAD) (GDİAT)
(AİAT) (ZBKA)
Ëşşih “eşik” (OAAD)
ËşTa “işte” (KBA)
Ëşuş “ışık” (KİAT)
Ëtdirmek “ettirmek” (Er.A)
Ëte “öte” (STİAT)
Ëteberi “öteberi” (KİAT)
Ëtek “etek” (KİAT)
Ëteki “öteki” (AİAT) (STİAT)
Ëtmek (Er.A)

Êtmek "etmek; söylemek; ötmek" (KİAT) (STİAT) (KBA) (KYA) (OAA) (KİAT) (AA) (AKD) (As.A) (EA) (Er.A) (Er.A) (EYA) (NA) (TA) (NA) (Kt.YA) (UİA) (KİA) (OİA)
 Êv "ev" (As.A) (Er.A) (STİAT) (Erz.A)
 Êvcüv "evcik" (AİAT)
 Êvdirmek "acele ettirmek" (STİAT) (Er.A)
 Êvermek "evlendirmek" (GDİAT) (KİAT) (AİAT) (STİAT)
 Êvet (Erz.A) (Er.A)
 Êveti "acele" (Er.A)
 Êvetü "ivedi" (AA)
 Êvlanmak "evlenmek" (Er.A)
 Êvle "ögle" (AKD) (Er.A)
 Êvmek "acele etmek" (AA) (KYA) (Er.A) (GDİAT)
 Êy "cümle başı edatı" (Er.A)
 Êyce "iyice" (Er.A)
 Êycemen "iyice" (DİAT)
 Êyer "at eğeri" (OAA)
 Êyi "iyi" (AA) (As.A) (DA) (Er.A) (KBA) (NA) (ZBKA)
 Êyice "iyice" (AA)
 Êyileşmek "iyileşmek" (DA)
 Êyilmek "iğilmek" (KİAT)
 Êyimsemek "iyimsemek" (Er.A)
 Êyiñ "eyi" (OAA)
 Êyirtmen "eğitmen" (AİAT)
 Êykilerim "iyi ki" (GDİAT)
 Êyl "El" (Erz.A)
 Êyle "öyle" (EA) (STİAT)
 Êylemek "eğlemek" (AİAT) (AKD)
 Êylenmek "durmak" (KİAT)
 Êylenmek "iyileşmek" (Er.A)

Êyleşmek "durmak" (AKD)
 Êyleşmek "iyileşmek" (Er.A)
 Êylik "iyilik" (AİAT) (EA)
 Êyluğ "iyilik" (KİAT)
 Êyn "sırt" (AKD)
 Êyne "öyle" (AİAT)
 Êynéyse "öyle ise" (AİAT)
 Êyri "iğri" (KİAT)
 Êyşi "ekşi" (KİAT)
 Êyü "iyi" (As.A)
 Êyülük "iyilik" (As.A)
 Êyva "ayva" (KİAT)
 Êzmek "ezmek" (KİAT)
 Ê:cek "giyecek" (GBA)
 Êbe "kimi" (Er.A)
 Êbermek (Erz.A) (Er.A)
 Êce "gece" (DA) (KYA) (NA) (TA) (Muğ.A) (OİA) (ZBKA) (NA)
 Êcéyin "geceleyin" (GBA)
 Êci "gece" (GBA)
 Êç(ş)mek "geçmek" (Er.A)
 Êç/ş "geç" (Er.A) (Kt.YA)
 Êçe "geçit, taraf" (OAA) (GDİAT) (STİAT) (KİAT) (Er.A)
 Êçek "geçit yeri" (KİAT)
 Êçeli "taraf, yaka" (DÇÇA)
 Êçi "keçi" (DA) (Er.A) (KİAT) (AİAT) (STİAT) (OAA) (GDİAT) (DİAT)
 Êçim "geçim" (Er.A)
 Êçinmek "geçinmek" (Er.A)
 Êçirmek "geçirmek" (Er.A)
 Êçlik "gençlik" (GDİAT)
 Êçmek "geçmek" (DA) (ZBKA)
 Êdah "gidelim" (AİAT)
 Êdilmek "yönelmek" (DÇÇA)
 Êdmek "gitmek" (Er.A)
 Êdirmek "giydirmek" (GBA)
 Êj "geç" (DİAT) (STİAT) (Er.A)

Géje “gece” (DİAT) (STİAT)
Gél “mezar taşı” (AİAT)
Gén “kın; geniş” (KİAT) (DİAT)
Génç “genc” (DA)
Géne “yine” (AİAT) (Er.A) (ZBKA)
Géni “geri” (GBA)
Géniş “geniş” (Er.A)
Gerçeklenmek “gerçekleşmek” (AİAT)
Gèri “geri” (AKD) (DA) (Er.A) (OİA) (ZBKA) (AİAT) (STİAT)
Gèrisi “devamı” (AİAT) (STİAT)
Gèsmek “gezmek” (AKD)
Gèş “geç” (AİAT) (STİAT) (GBA)
Gèşde “geç” (GDİAT)
Gèşgin “geçkin” (Er.A)
Gèşmek “geçmek” (AKD) (OAAD) (GDİAT) (KİAT) (AİAT) (DİAT) (STİAT) (ADÜM II) (ZBKA)
Gèt(d)mah “gitmek” (AİAT) (KYA) (AKD) (As.A) (DA) (EA) (Er.A) (EYA) (GBA) (NA) (TA) (KBA) (Muğ.A) (OİA) (ZBKA) (MA)
Gètmesin “gitmesin” (As.A)
Getürdèm “getirdim” (Er.A)
Gètürmek (Erz.A)
Gètürmek “getirmek” (Er.A)
Gèvi “güveyi” (AİAT)
Géybolmak “kaybolmak” (KBA)
Géydümek “giydirmek” (AA)
Géygi “giyim” (Er.A)
Géyinmek “giyinmek” (GBA) (KİA)

Géymek “giymek” (AA) (As.A) (Er.A) (MA) (ZBKA)
- Géynamak “giyinmek” (KBA)
Géyündürmek “giydirmek” (STİAT)
Gézél “gızıl” (Er.A)
Gézmek “gezmek” (UİA)
Hémmissi “hepisi” (AİAT)
Hèrildamak “kişnemek” (AİAT)
Hèrk “nadas” (OAAD) (DİAT)
Hèylemek “hayvanı sürmek” (KİAT)
Héyva/e “ayva” (GDİAT) (AİAT) (STİAT)
Kè:dirmek “giydirmek” (GBA)
Kéce “keçi” (KİAT)
Kéça “keçe” (ADÜM II)
Kéçe “keçe” (Er.A)
Kéçen “geçen” (DİAT) (KİAT)
Kéçim “geçim” (Er.A)
Kéçinmek “geçinmek” (Er.A)
Kéçmek “geçmek” (KİAT) (AİAT) (OTA)
Kèflenmek “keyiflenmek” (STİAT)
Kèllig “ağacın ucu” (GDİAT)
Kém “kim” (Er.A)
Kèmi “gemi” (KİAT)
Kèn “en” (OAAD)
Kène “yine” (KİAT)
Képa “kepek” (OAAD)
Kèri “gayrı” (OAAD) (AİAT)
Kèri “geri” (GBA) (KİAT)
Kése “kesdirme” (AİAT)
Kesécañ “keseceksin” (As.A)
Kèşikleme “sırayla” (OAAD) (STİAT) Moğ.+T.
Kèşmek “geçmek” (AKD) (KİAT) (DİAT) (STİAT)
Kètmek “gitmek” (KİAT)
Kèyik “giyik” (GBA) (Muğ.A)
Kèyinmek “giyinmek” (KİAT)

- Kèymek “giymek” (GBA)
(KİAT) (Muğ.A)
Mèlèmek “melemek” (KİAT)
Nè “ne” (AİAT) (As.A) (UİA)
Nè:ça “nice” (KBA)
Nè:de “nerede” (EYA)
Nè:rde “nerede” (OAA)
(GDİAT)
Nèc Oldu “Nice Oldu” (KİA)
Nèc(ç)e “nasıl” (AKD) (Er.A)
(ZBKA) (GDİAT) (AİAT)
(DİAT) (STİAT)
Nèce “Nice” (ZBKA)
Nèçin “niçin” (AİAT)
Nèçiyè “kaça” (GDİAT)
Nèçün “niçin” (KİAT)
Nèdah “ne edelim” (AİAT).
Nèden “nereden” (GBA)
Nèje “nasıl” (DİAT) (STİAT)
Nèler “neler” (AİAT)
Nème “neme” (AİAT)
Nène “nine” (AA)
Nèné “nine” (DİAT)
Nèrde “nerede” (Er.A) (AKD)
(KİA)
Nèrden “Nereden” (KİA)
(STİAT)
Nère “nereye” (GDİAT)
(KİAT) (AİAT) (NA) (Muğ.A)
(ZBKA)
Nèrelü “nereli” (As.A)
Nèşe “nasıl” (AİAT)
Nèye “neye” (STİAT) (As.A)
Nèyise “neyse” (AA)
Nèyse “ne ise” (AİAT) (OİA)
Pèklemek “beklemek”
(STİAT)
Pèl “bel” (KİAT)
Pèlmek “bölmek” (KİAT)
Pèşig “beşik” (KİAT)
Pèşuğ/k “beşik” (KİAT)
Pètek “petek” (GDİAT)
- Pèy “bey” (KİAT)
Pèyug/k “büyük” (KİAT)
Pèzmek “bezemek” (KİAT)
Sègirtmek “koşmak” (KBA)
Sègun “sakın” (KİAT)
Sèn “sen” (AİAT)
Senèy “senin” (AİAT)
Sèplenmek “salıvermek” (KBA)
Sèra “sıra” (Er.A)
Sèren direk “geminin baş direği”
(OAA)
Sèretmek “seyretmek” (Er.A)
Sèşmek “seçmek” (Er.A)
(GDİAT)
Sèz “siz” (Er.A)
Şèlelemek “arkaya alınabilecek
eşya dengini yüklemek” (OAA)
Şèn “şen” (OAA) (KİAT)
(AİAT) (STİAT)
Şènelmek “şeneltmek” (Er.A)
Şènnik “şenlik” (KİAT) (AİAT)
Şènniklice “şen” (AİAT)
Şènniyh “şenlik” (Er.A)
Şèş “saç” (GDİAT)
Şèyle “şöyle” (GDİAT) (STİAT)
Tè:yil “değil” (KİAT)
Tèker tèker “teker teker” (AİAT)
Tèl “tel” (Er.A)
Tèlè “çit” (KİAT)
Tèleyh “telek” (Er.A)
Tèli “deli” (KİAT)
Tèlignli “delikanlı” (KİAT)
Tèllenmek “alınmak” (Er.A)
Tèmek “demek” (KİAT)
Tèn “memeli hayvanların dişilik
organı” (Er.A)
Tèn “rutubet” (DİAT) (Er.A)
Tènli “ratip” (DİAT)
Tèr “büyük heybe” (AKD)
Tère “dere” (KİAT)
Tèrèk “terek” (KİAT)
Tèşi “yün iği” (DİAT)

Tèvek "asma, kavun, karpuz, kabak vb. bitkilerin dalları" (As.A)

Tèyiş "deyiş" (KİAT)

Tèylemek "delmek; dağlamak" (DİAT) Far.+T.

Tèynek "değnek" (KİAT)

Tèzek "tezek" (AİAT)

Tèzmek "kaçmak" (DİAT) (Er.A)

Vè:rmek "vermek" (GBA)

Vèmek "vermek" (AİAT) (ADÜM II)

Vèrèm "Vereyim" (KİA)

Vèresiye "veresiye" (AİAT)

Vèrgü "vergi" (GDİAT) (AİAT)

Vèrilmek "vermek" (As.A)

Vèriş (DÇÇA)

Vèrmek "verdi" (AKD) (KYA) (Er.A) (EYA) (NA) (TA) (ZBK) (KBA) (Kr.A) (Kt.YA) (Muğ.A) (AA) (KİA)

Yè "ya, ünl." (As.A)

Yè: "yer" (GBA)

Yè:kimek "yıkamak" (GBA)

Yè:n "yiğen" (OAAAD)

Yè:ygamak "yıkamak" (KİAT)

Yècü/yègi "başlık" (KİAT)

Yèddi/i "yedi" (KBA) (AKD) (DÇÇA) (Er.A) (EYA) (OAAAD) (GDİAT) (KİAT) (AİAT) (DİAT) (STİAT)

Yèdèrmek "yedirmek" (Er.A)

Yèdi "yedi" (AKD) (NA) (TA) (Muğ.A)

Yèdèrmek "yedirmek" (Er.A)

Yèdmek "gitmek" (Er.A)

Yèdmek "yedeklemek" (STİAT)

Yèdümek "yedirmek" (As.A)

Yèdèrmek "yedirmek" (As.A) (DÇÇA)

Yèğid "yiğit" (KİAT)

Yèğin "süratle" (STİAT)

Yèğitten "Yeniden" (NA)

Yèhamak "yıkamak" (Er.A)

Yèhanmak "yıkamak" (Er.A)

Yèhden "aniden" (AKD)

Yèke "büyük" (AKD) (Er.A) (AİAT) (DİAT)

Yèkelemek "büyümek" (DİAT)

Yèkelmek "büyümek" (DİAT)

Yèkeltmek "büyütmek" (Er.A)

Yèkinmek "çaba göstermek" (Er.A) (AKD) (GDİAT)

Yèl "rüzgar" (STİAT) (AA) (Kt.YA) (Muğ.A)

Yèlek "kuş kanadı" (GDİAT)

Yèlim "hafif" (Er.A)

Yèlin "at yelesi" (AKD)

Yèlleme "edepsiz" (KİAT)

Yèllemek "sokmak, vurmak" (STİAT)

Yèllenmek "sallanmak"

(GDİAT) (STİAT)

Yèlleş(tir)mek "yerleşmek"

(KİAT)

Yèlli "yerli" (OAAAD) (GDİAT)

Yèlmek "yeltenmek" (OAAAD)

Yèlpeze "yelpaze" (STİAT)

Yèlpik "yelpaze" (STİAT)

Yèltenmek "yeltenmek" (Er.A)

Yème' "yemek" (GBA)

Yèmek "yemek (is.-fiil)" (AİAT) (As.A) (KYA) (AKD) (DÇÇA) (Er.A) (EYA) (KBA) (Kr.A) (Kt.YA) (Muğ.A) (UİA) (MA)

Yèmişen "Bitki" (Muğ.A)

Yèn (Muğ.A)

Yèn "yeni" (AA) (AKD)

Yèndirmek "indirmek" (GDİAT) (AİAT) (DİAT) (TA)

Yene "gene" (Er.A)
 Yene "yeni" (Er.A)
 Yenge "yenge" (Muğ.A)
 Yengi "yeni" (AİAT) (DİAT)
 Yeni (Muğ.A)
 Yeniden "yeniden" (NA)
 Yeningden "yeniden" (GDİAT)
 Yenile "yeniden" (GDİAT)
 Yeniler "İniyorlar" (DÇÇA)
 Yenilmek "hafiflemek" (As.A)
 Yenişmek beraber inmek"
 (AİAT)
 Yenitten "yeniden" (GDİAT)
 Yenmek "inmek" (Er.A)
 (GDİAT) (AİAT) (DİAT)
 Yenmek "kazanmak" (Er.A)
 (As.A)
 Yenmek "yenmek, yeme işinin
 yapılması (yemek)" (As.A)
 Yepelek "bir ot cinsi" (KİAT)
 Yer "yer" (AA) (AKD) (As.A)
 (Er.A) (KYA) (TA) (DÇÇA)
 (Er.A) (Kt.YA) (KİA) (OİA)
 Yeralması "yer elması" (KBA)
 Yeraltı "yer altı" (As.A)
 Yeri gecesi "yeri Gecesi, Ölü
 ailesinin ölümden kırk gün sonra
 verdiği davet" (As.A)
 Yerihdurmak "yetiştirmek"
 (Er.A)
 Yerilmek "birikmek" (Er.A)
 Yerimek "gezinmek" (Er.A)
 (GDİAT) (AİAT) (DİAT)
 (STİAT)
 Yerinmek "imrenmek" (Er.A)
 (Muğ.A)
 Yerinmek "korkmak"
 (OAA) (GDİAT)
 Yeriş "yürüyüş" (AKD)
 Yerişmek "erişmek, yetişmek"
 (AA) (AKD) (EA) (Er.A)

(KİAT) (AİAT) (DİAT) (STİAT)
 Yerişmek "Yerişmek" (AA)
 Yeritmek "yürütmek" (GDİAT)
 (DİAT) (STİAT)
 Yêrlamah "yırlamak" (AİAT)
 Yêrlerde (UİA)
 Yêrleşdümek "yerleştirmek"
 (As.A)
 Yêrmek "ermek" (Er.A)
 Yêrmek "kötülemek" (KYA)
 Yêrüşmek "yetiştirmek" (ZBKA)
 Yêryüzü "yeryüzü" (As.A)
 Yêsil "yeşil" (TA)
 Yêşül "yeşil" (ZBKA)
 Yêtîh "bilen" (AKD)
 Yêtik olmak "vakıf olmak"
 (AİAT)
 Yêtirmek "getirmek" (AKD)
 Yêtirmek "yetiştirmek" (GDİAT)
 (AİAT) (DİAT) (STİAT)
 Yêtişdümek "yetiştirmek" (AA)
 Yêtişmek "vasıl olmak" (DİAT)
 (STİAT) (Er.A) (Muğ.A) (ZBKA)
 Yêtmek "yetmek, irişmek"
 (AİAT) (AKD) (As.A) (Er.A)
 (Kt.YA) (ZBKA)
 Yêtmiş "yetmiş" (Er.A) (Muğ.A)
 Yêy "iyi" (DİAT) (Er.A)
 Yêyhamah "yıkamak" (STİAT)
 Yêyhanmak "yikanmak" (Er.A)
 Yêyin "çabuk" (STİAT)
 Yêyla "yayla" (KİAT)

4. 1. 2. İlk Hece Dışında Ka- palı /e/ Bulunduran Türkçe Kelimeler

A:kıdêş "arkadaş" (GBA)
 Abê "ağabey" (KBA)
 Ağêş "ağaç" (GBA)
 Alê "ela" (DİAT)

Atêş "ateş" (KİAT) (AİAT)
(STİAT) (Er.A)
Atmêş "atmış" (Er.A)
Ayrêlmek "ayrılmak" (Er.A)
Ayrêlmeş "ayrılmış" (Er.A)
Bahêlmazdê "bakılmazdı"
(Er.A)
Bilmêrdi "bilmiyordu" (KİA)
Biydêy "buğday" (AİAT)
Biyê "bir yol, bir kez" (As.A)
Bizêmdêr "bizimdir" (Er.A)
Bohyêmez oyunu "bir tür
oyun çeşidi" (As.A)
Bö:Lê (Kt.YA)
Böyedê "büyüdü" (Er.A)
Böylê "Böyle" (ZBKA)
Bu:dêy "buğday" (KİAT)
(AİAT)
Buidê: "buğday" (GBA)
Bulêşmek "bulaşmak" (AİAT)
Bunê "buni" (Er.A)
Butmêç "bulamaç" (GBA)
Cuvêy "güveyi" (KİAT)
Çalêşêrdêdêler "çalıştırdılar"
(Er.A)
çalêşmek "çalışmak" (Er.A)
Daldêy "arka" (DİAT)
Deêşdürmek "değiştirmek"
(AA)
Demêr "demir" (Er.A)
Dinnemek (KİA)
Dolêşmek "dolaşmak" (AİAT)
Dönüncê "Dönünce" (ZBKA)
Durêya "Duruyor" (ZBKA)
Düünnêr (UİA) ?
Düzêm "düzeyim" (KİA)
Galêlenik "kalaylanmış"
(GDİAT)
Galêylemek "kalaylamak"
(GDİAT)
Galêyli "kalaylı" (AİAT)
Gelincê "Gelinçe" (ZBKA)

Geliyê "Geliyor" (ZBKA)
Girêlmek "kırmak" (Er.A)
Gız Evinê (Kt.YA)
Gidênnên (UİA)
Ginê (Kt.YA)
Golêy "kolay" (KİAT) (AİAT)
Golêyli "kolayca" (AİAT)
Gurşun yêmek "vurulmak"
(As.A)
Guvê "guveyi" (AİAT)
Güleşiyêr "Güleşiyor" (KİA)
Hatêş "ateş" (AİAT)
İlêy "ön" (DİAT)
İnnê "iğne" (GBA)
İştê (Kt.YA)
Mînerih "Bineriz" (KİA)
Ö:Lê (Kt.YA)
Ögêy "üvey" (KBA)
Övê: "üvey" (GBA)
Öylê "Öyle" (ZBKA)
Pekêy "pekiyi" (Er.A)
SandêTmek "zannetmek" (GBA)
Söylicêm "Söyleyeceğim"
(ZBKA)
Ulêşmek "ulaşmak" (AİAT)
Yazêm "Yazayım" (KİA)
Yimbêş "yirmibeş" (KBA)
Yollemêya "Yollamıyor" (ZBKA)

4. 2. Alıntı Kelimeler

Abrêz "abdesthane" (DİAT) Far.
Afêdmek "affetmek" (As.A)
Ar.+T.
Alêy "alay" (GDİAT)¹
Alêyli "alaylı" (AİAT) Ar.

¹ alay Far. Herhangi bir törende veya gösteride yer alan topluluk; çok kalabalık; bütünü; hepsi.
alay Yun. Ses tonu, söz, davranış gibi yollarla biriyle, bir şeyle eğlenme, onu küçümseme.

Ameliyet etmek "ameliyat etmek" (As.A) Ar.+T.

Amêrhan "Amerikan" (KBA)

İng.

Apelyè "hoparlör" (As.A) Fr.

ApTês "abdest" (KBA) Far.

Bê:gir "beygir" (GBA) (KBA)

Far.

Bê:namaz "bînamaz" (DİAT)

Far.

BêbahT "bedbaht" (KBA)

Far.

Bêçar "bekar" (KİAT) Ar.

Bêçara (KBA) Fr.

Bêçara "biçare" (STİAT)

(KİA) (Er.A) Far.

Bêçe "peçe" (STİAT)²

Bêddua "beddua" (AİAT)

Far.+Ar.

Bêduva "beddua" (KBA)

Far.+Ar.

Bêfat "vefat" (Er.A) Ar.

Bêg(k)ar "bekar" (KİAT)

(AİAT) Ar.

Bêgane "bigane" (Er.A) Far.

Bêkar "bekar" (DİAT) Ar.

Bêkdeş "bektaş" (STİAT) Far.

Bêl "kürek" (DÇÇA) (Er.A)

Far.

Bêla "bela" (KİAT)

(OAAAD)Ar.

Bêleki "şöyle ki" (GDİAT)

T.+Far.

Bêllaha "billaha" (KİA) Ar.

Bêmbeyaz "bembeyaz"

(GDİAT) T.+Ar.

Bêraber "beraber" (AİAT)

Far.

² peçe İt. Kadınların sokakta yüzlerine örttükləri inci siyah örtü.
peçe Far. İnsan veya hayvan yavrusu; çocuk, oğlan.

Bêt "beyit" (GDİAT) Ar.

Bêter "beter" (EA) (OAAAD) Far.

Bêyaz "beyaz" (GDİAT) (KİAT)

Ar.

Bêybafa "bîvefa" (DİAT) Far.

Bêyfat "vefat" (DİAT) Ar.

Bêygafil "ansızın" (DİAT)

Far.+Ar.

Bêygarar "bikarar" (AİAT)

Far.+Ar.

Bêyhaber "habersiz" (DİAT)

Far.+Ar.

Bêyhavar "habersiz" (DİAT)

Far.+Ar.

Bêyhuş "bihuş" (DİAT) Far.

Bêyran "kızartılmış et" (STİAT)

Far.

Bişeylig "bir şeylik" (As.A)

T.+Ar.+T.

Cêhat "cihet" (Er.A) Ar.

Cêhez "cihaz" (Er.A) Ar.

Cêhêz "çeyiz" (EA) Ar.

Cêhiz "çehiz" (Er.A) Ar.

Cêkat "caket" (OAAAD) Fr.

Cêlen "ceylan" (GDİAT) Moğ.

Cênap "cenap" (GDİAT) Ar.

Cênber "çenber" (OAAAD) Far.

Cêphana "cephane" (Er.A)

(GDİAT) Far.

Cêran / cêren "ceylan" (OAAAD)

(GDİAT) Moğ.

Cêsaret "cesaret" (GDİAT) Ar.

Cêvap "cevap" (KİAT) Ar.

Cevêz "ceviz" (Er.A) Ar.

Cêvüz "ceviz" (KİAT) (AİAT)

(STİAT) Ar.

Cêyhleşmek "cenkleşmek" (Er.A)

Far.+T.

Cêyra "cariye" (GDİAT) (DİAT)

Ar.

Cêyran "ceylan" (AİAT) (DİAT)

Moğ.

Çezva "cezve" (OAAD) Ar.
Çakèt "ceket" (Er.A) Fr.
Çamêşır "çamaşır" (AİAT)
Far.
Çède "çete" (KİAT) Bulg.
Çéf "keyf" (Er.A) Ar.
Çéftali "şeftali" (KİAT) Far.
Çéhéz "çeyiz" (KBA) Ar.
Çémençe "kemençe" (KİAT)
Far.
Çéngel "çengel" (AİAT) Far.
Çéniz "cihaz" (AİAT) Ar.
Çéreme "ceza" (KİAT) Ar.
Çéşenbe "çarşamba" (KİAT)
Far.
Çéşme "çeşme" (Er.A)
(Muğ.A) (NA) Far.
Çétir "şemsiye" (DİAT) Far.
Çéviz "ceviz" (KİAT) Ar.
Çéyiz (Muğ.A) Ar.
Dalér "dollar" (GDİAT) İng.
De:va: "dâvâ" (GBA) Ar.
Dène "tane" (OAAD) (KİAT)
(STİAT) Far.
Depbo "depo" (GDİAT) Fr.
Déral "derhal" (OAAD)
(GDİAT) Far.+Ar.
Dêrd "dert" (OAAD) (KİAT)
Far.
Dêrhal "derhal" (KİAT)
Far.+Ar.
Dérya "derya" (GDİAT) Far.
Désdan "destan" (OAAD)
Far.
Dêv "dev" (KİA) Far.
Dêvam "devam" (KİAT) Ar.
Dêvrüş "derviş" (AİAT)
(STİAT) Far.
Dêvter "defter" (OAAD) Ar.
Déyin "borç" (DİAT) Ar.
Déyis "deyyus" (GDİAT) Ar.
Déynam "namlı" (AKD) Far.

Dérya "derya" (OAAD) Far.
È:dam "ıdam" (STİAT) Ar.
È:dibaren "itibaren" (KİAT) Ar.
È:sar "esrar" (KİAT) Ar.
È:ynen "aynen" (GDİAT) Ar.
Ècnebi "ecnebi" (AİAT) Ar.
Èda "eda" (GDİAT) Ar.
Èdraf "etraf" (AİAT) Ar.
Èfendi "efendi" (GDİAT) Yun.
Èfgar "efkar" (KİAT) Ar.
Èğbal "ıkbal" (Er.A) Ar.
Èğdam "ıdam" (DİAT) (Er.A)
Ar.
Èğma "âma" (KİAT) Ar.
Èğva "ıgva" (Er.A) Ar.
Èha:le "ihale" (DÇÇA) Ar.
Èhale "ihale" (Er.A) Ar.
Èhali "ahali" (OAAD) Ar.
Èhanet "ihanel" (Er.A) Ar.
Èhbap "ahbap" (OAAD) Ar.
Èhd(t)ibar "itibar" (DİAT)
(STİAT) Ar.
Èhdac "muhtaç" (Er.A) Ar.
Èhdas "ihdas" (Er.A) Ar.
Èhdibaren "itibaren" (Er.A) Ar.
Èhdidar "iktidar" (Er.A) Ar.
Èhdimal "ihtimal" (Erz.A) Ar.
Èhdiyac "ihtiyaç" (ZBKA) Ar.
Èhdiyar "ihtiyar" (As.A) (Er.A)
(Erz.A) Ar.
Èhlal "ihlal" (Er.A) Ar.
Èhli "ehli" (GDİAT) Ar.
Èhmal "ihmal" (Er.A) (Erz.A)
Ar.
Èhna "ikna" (Er.A) Ar.
Èhraba "akraba" (Er.A) Ar.
Èhrag "ihrak" (GDİAT) Ar.
Èhram "ihram" (DİAT) Ar.
Èhsan "ihsan" (GDİAT) (DİAT)
(STİAT) Ar.
Èhtidar "iktidar" (DİAT) Ar.
Èhtigat "itigat" (AİAT) Ar.

Èhtiraz “itiraz” (STİAT) Ar.
 Èhtivar “itibar” (DİAT)
 (STİAT) Ar.
 Èhtiyar “ihtiyar” (OAAAD)
 (GDİAT) (KİAT) (AİAT)
 (DİAT) (MA) Ar.
 Èhtiyat “ihtiyat” (DÇÇA) Ar.
 Èhtiyatlıg (DÇÇA) Ar.+T.
 Èhya “İhya” (Erz.A) Ar.
 Ejdera “ejderha” (OAAAD)
 Far.
 Èlan “ilan” (KYA) Ar.
 Èlaç “ilaç” (GDİAT) Ar.
 Èlbise “elbise” (KİAT) Ar.
 Èlim “ilim” (AİAT) (STİAT)
 (Erz.A) Ar.
 Èllah “ellah” (KİAT) Ar.
 Èlmas “elmas” (KİAT)
 (AİAT) Ar.
 Èlvan “elvan” (KİAT)
 (STİAT) Ar.
 Èmanet “emanet” (AİAT) Ar.
 Èmice “amca” (KİAT)
 (AİAT) Ar.+T.
 Èmine (Muğ.A) Ar.
 Èmme “amma” (As.A) Ar.
 Èmme “amca” (OAAAD)
 (As.A) Ar.+T.
 Ènayet “İnayet” (Erz.A) Ar.
 Ènet “inar” (ZBKA) Ar.
 Ènişde “enişte” (GDİAT)
 (KİAT) (Er.A) Far.
 Ènsan “insan” (As.A) (As.A)
 Ar.
 Èntari “entari” (KİAT)
 (AİAT) Ar.
 Èrbişim “ibrişim” (OAAAD)
 Far.
 Èrham “giysi” (EA) Ar.
 Èrihan “reyhan” (AİAT) Ar.
 Èrişde “erişte” (GDİAT) Far.

Èrişte “ev makarnası” (KBA)
 Far.
 Èrken “erkân” (STİAT) Ar.
 Èrket “rekat” (DİAT) Ar.
 Èrmeni “ermenî” (Er.A)
 Èrz “ırz” (GDİAT) Ar.
 Èrzail “azrail” (KİAT) Ar.
 Èsa “İsa” (DİAT) Ar.
 Èsas “esas” (AİAT) Ar.
 Èsir “esir” (Er.A) (Erz.A) Ar.
 Èskemli “iskemle” (KİAT) Yun.
 Èsm “isim” (Er.A) Ar.
 Èssan “İhsan” (KBA) Ar.
 Èşg “aşk” (OAAAD) (GDİAT)
 (AİAT) (DİAT) (STİAT) Ar.
 Èşger “aşkar” (GDİAT) Far.
 Èşgıyalık “eşkıyalık” (AİAT)
 Ar.+T.
 Èşkıya “eşkıya” (GDİAT) Ar.
 Èşne “aşina” (OAAAD) Far.
 Èşya “eşya” (GDİAT) (AİAT)
 (KİAT) Ar.
 Èteş “bk. eteş” (As.A) Far.
 Ètubar “itibar” (KBA) Ar.
 Ètumat “itimat, güven” (KBA)
 Ar.
 Ètubar “itibar” (STİAT) Ar.
 Ètigat “itikat” (GDİAT) Ar.
 Ètra(e)f “etraf” (AİAT) (DİAT)
 Ar.
 Èttiyaç “ihtiyaç” (KİAT) Ar.
 Èvane “avane” (OAAAD) Far.
 Èvel (UİA) Ar.
 Èvkar “efkar” (OAAAD) (STİAT)
 Ar.
 Èvlat “bk. evlat” (As.A) Ar.
 Èvlat “bk. evlat” (As.A) Ar.
 Èyer “eğer” (AİAT) Far.
 Èylul “eylül” (Er.A) Ar.
 Èyni “ayni” (GDİAT) (DİAT)
 Ar.
 Èynine “aynen” (DİAT) Ar.

- Ëysan "ihsan" (AKD) Ar.
Ëyvan "balkon" (AİAT) Far.
Ëzap "azap" (KİAT) Ar.
Fèida "fayda" (GBA) Ar.
Fèl "fitnelik" (Er.A) Ar.
Fèlen "flan" (GBA) Ar.
Fèna "fena" (KİAT) Ar.
Fènos "fener" (GDİAT) Yun.
Fèrace "ferâce" (AİAT) Ar.
Fèrik "piliç" (EA) Ar.
Gatèr "katar" (OAAD) Ar.
Gèlli "gayrı" (OAAD) Ar.
Gèna "kına" (KİAT) Ar.
Gèyd "kayt" (GDİAT) Ar.
Gızılveran "Kızılviran" (KİA)
T+Far.
Harèli "çizgili kumaş" (KİAT)
Far.+T.
Hè:be "heybe" (KİAT) Ar.
Hè:r "hayır" (KBA) Ar.
Hè:Rlısı "Hayırlısı" (KBA)
Ar.+T.
Hè:vbe "heybe" (OAAD) Ar.
Hè:ykayet "rekat" (OAAD)
Ar.
Hèbe "heybe" (GBA) Ar.
Hèc "haç" (AİAT) Erm.
Hèc/hèç "hiç" (KYA) Far.
Hècab "hicab" (EA) (GDİAT)
(AİAT) Ar.
Hècavatlı "heybedli" (STİAT)
Ar.+T.
Hèceret "hicret" (GBA) Ar.
Hèciret "hicret" (EA) Ar.
Hèç "hiç" (AA) (AKD) (As.A)
(As.A) (DA) (EYA) (KBA)
(KİAT) (ADÜM II) (NA) (KİA)
(OİA) Far.
Hèdeme "hademe" (AİAT)
Ar.
Hèf "korku" (DİAT) Ar.
Hèfde "hafta" (AİAT) Far.
- Hègiya "hikaye" (KİAT) Ar.
Hèka: "hikaye" (KİAT) (AİAT)
(STİAT) (OAAD) Ar.
Hèka:yi "hikaye" (AA) Ar.
Hèkayat "hikaye" (AİAT) Ar.
Hèkim "hekim" (AİAT) Ar.
Hèkmet "hikmet" (GDİAT)
(DİAT) Ar.
Hèlal "helal" (KİAT) Ar.
Hèlva "helva" (GDİAT) Ar.
Hèlvaci "helvacı" (KİAT) Ar.+T.
Hèmam "hamam" (AİAT) Ar.
Hèr "her" (KİAT) (AİAT) Far.
Hèrg "hark" (EA) (Er.A) Ar.
Hèrif "herif" (KİAT) Ar.
Hèrs "hırs" (EA) (Er.A)
(GDİAT) (DİAT) (STİAT) Ar.
Hèsaf "hisab" (AİAT) Ar.
Hèsar "hisar" (STİAT) Ar.
Hèş "hiç" (EA) (Er.A) (OAAD)
(GDİAT) (KİAT) (AİAT) (DİAT)
(STİAT) (KİA) Far.
Hèşlemek "hiç derecesine in-
dirmek" (ADÜM II) Far.+T.
Hèviz "havuz" (AİAT) Ar.
Hèyal "hayal" (AİAT) Ar.
Hèyalli "aptallık hastalığına tu-
tulmuş" (ADÜM II) Ar.+T.
Hèyir "hayır" (GDİAT) (AİAT)
Ar.
Hèyli "hayli" (Er.A) Far.
Hèyran "hayran" (AİAT) Ar.
Hèyvah "eyvah" (GDİAT)
(AİAT) Far.
Hèyvan "hayvan" (AİAT)
(DİAT) (STİAT) Ar.
Hèyvanat "hayvanat" (GDİAT)
Ar.
Hèziran "haziran" (KİAT) Ar.
İlèmon "limon" (AİAT) Yun.
İlèş "leş" (GDİAT) (KİAT)
(AİAT) Far.

İreceb "recep, erkek ismi"
(As.A) Ar.
İrehm "rahm" (DİAT) Ar.
İreyhan "Reyhan" (STİAT)
Ar.
İreyiz "reis" (STİAT) Ar.
Kè "ki" (Er.A) Far.
Kè:F "Keyif" (KBA) Ar.
Kèf "Keyf" (KİA) Ar.
Kèf "keyf" (STİAT) Ar.
Kèfin "kefen" (As.A) Ar.
Kèj "kötü" (AKD) Far.
Kèn "kin" (GDİAT) Far.
Kèncilik "kincilik" (AA)
Far.+T.
Kèner "kenar" (AİAT) Far.
Kèran "kervan" (STİAT) Far.
Kèrvan "kervan" (KİAT) Far.
Kèş "peynirin bir cinsi"
(AİAT) (STİAT) Far.
Kèşge "kaşki" (AİAT) Far.
Kèşik "nöbet" (STİAT) Moğ.
Kèşiş "keşiş" (AİAT) Far.
Kèşkelerim "kâşki" (GDİAT)
Far.+T.
Kèşkem "kâşki" (STİAT)
Far.+T.
Kèyfanı "piri fanı" (KİAT)
Far.
Kèyraz "kiraz" (AİAT) Yun.
Kiyèf "keyf" (GDİAT) Ar.
Lèçèl "reçel" (KİAT) Far.
Lèğan "leğan" (KİAT) Far.
Leppèyk "Lebbeyk" (GDİAT)
Ar.
Lèra "lira" (Er.A) İt.
Lère "lira" (GDİAT) İt.
Lèriye "Liraya" (KİA) İt.
Lèşder "neşter" (STİAT) Far.
Lèymun "limon" (GDİAT)
Yun.
Lèysan "lisan" (AKD) Ar.

Mè:lam "mevlam" (STİAT)
Ar.+T.
Mèhil "meyil" (GDİAT) Ar.
Mèhir "mihir" (STİAT) Ar.
Mèhle "mahalle" (AİAT) Ar.
Mèhlet "mihnet" (DİAT) Ar.
Mèhman "misafir" (OAAD)
(AİAT) (DİAT) Ar.
Mèhnet "mihnet" (Er.A) Ar.
Mèhraba "merhaba" (STİAT) Ar.
Mèhrap "mihrap" (Er.A) Ar.
Mèhreç "mihraç" (AİAT) Ar.
Mèhrivan "mihriban" (STİAT)
Far.
Mèhtaç "muhtaç" (STİAT) Ar.
Mèkan "mekan" (AİAT) Ar.
Mèkdep "mektepe" (AİAT) Ar.
Mèligat "taallukat" (KİAT) Ar.
Mèltep "mektepe" (GDİAT) Ar.
Mènèhrab "namahrem" (STİAT)
Far.+Ar.
Mèni "mani" (KİAT) Ar.
Mèrak "merak" (AİAT) Ar.
Mèram "mâdam" (GDİAT) Far.
Mèraş "miraç" (Er.A) Ar.
Mèrhamet "merhamet" (AİAT)
Ar.
Mèsgan "mesken" (STİAT) Ar.
Mèşe "meşe, orman" (Er.A)
(OAAD) (GDİAT) (KİAT)
(AİAT) (DİAT) Far.
Mèşg "meşk" (GDİAT) Ar.
Mètel "masal" (OAAD) (DİAT)
Ar.
Mètelik kağıdı "nüfus tezkeresi"
(GDİAT) Fr.
Mètilyoz "metralyoz" (GDİAT)
Fr.
Mètire "metre" (Er.A) Fr.
Mèvcüd "mevcut" (STİAT) Ar.
Mèydanlatmak "meydana çıkar-
mak" (KİAT) Ar.+T.

Méyden “meydan” (STİAT)
Ar.
Méyit “mevt” (GBA) (Er.A)
Ar.
Méyma “meyva” (Er.A)
(STİAT) Far.
Méymalîh “meyvalık” (STİAT)
Far.+T.
Méymi(u)n “maymun”
(GDİAT) (AKD) (Er.A) Ar.
Méytar “mihter” (OAA) Far.
Méza(e)r “mezar” (KİAT)
(AİAT) (STİAT) Ar.
Néhayeti “nihayet” (STİAT)
Ar.
Némaharam “nemahrem”
(KİAT) Far.+Ar.
Nérgiz “Nergis” (GDİAT)
(STİAT) Far.
Néşan “nişan” (GBA) Far.
Nétice “netice” (KİAT) Ar.
Nihayét “Nihayet” (ZBKA)
Ar.
Övendère “üvendire” (Er.A)
Yun.
Pè:hambar “peygamber”
(KBA) Far.
Pèce /pèci “paça” (OAA)
(GDİAT) Far.
Pédahlamah “peydahlamak”
(GDİAT) Far.+T.
Pèhanber “peygamber”
(GDİAT) Far.
Pèhlivan “pehlivan” (KİAT)
Far.
Pèlit “meşe” (KİAT) (AİAT)
Ar.
Pèlivan “pehlivan” (AİAT)
Far.
Pènc(ç)ere “pencere”
(GDİAT) (AİAT) Far.

Pèndir “peynir” (OAA)
(GDİAT) (AİAT) (DİAT) (STİAT)
Far.
Pèngir “peynir” (AİAT) Far.
Pèri “peri” (GDİAT) (KİAT)
Far.
Pèrişan “perişan” (KBA)
(GDİAT) Far.
Pèrşenbe “perşenbe” (GDİAT)
(KİAT) Far.
Pèş “elbisenin etekleri” (EA)
(KBA) Far.
Pèşcek “hediye” (DİAT) Far.
Pèşdambal “peştamal” (GDİAT)
Far.
Pèşdomal “peştamal” (KİAT)
Far.
Pèşek “etek” (EA) Far.+T.
Pèşgir “önlük” (GDİAT) (Er.A)
Far.
Pèşk(ge)ş “hediye” (AİAT)
(STİAT) Far.
Pèşkir “havlu” (KBA) Far.
Pèşlik “önlük” (AİAT) Far.+T.
Pèşman “peşiman” (DİAT)
(STİAT) Far.
Pèşri “entari” (Er.A) Far.
Pèydah “peyda” (GDİAT) Far.
Pèydava “bedava” (KİAT) Far.
Pèygamber “peygamber” (AİAT)
Far.
Pèygir “beygir” (KİAT) Far.
Pèyğamber “peygamber” (Er.A)
Far.
Pèyker “sevgili” (AKD) Far.
Pèynir “peynir” (Er.A) Far.
Pèzemek “pezevenk” (KİAT)
Far.
Polès “polis” (KBA) Fr.
Quhéylan “küheylan” (AİAT) Ar.
Rèéz “reis” (KBA) Ar.

- Rèi:z “reis” (KİAT) (AİAT) (STİAT) Ar.
 Réket “rekat” (Er.A) Ar.
 Réyhalaya “bir çiçek adı” (KİAT) Ar.
 réyhan “reyhan” (Er.A) Ar.
 Réyiz “reis” (Er.A) Ar.
 Réyna_hor “serbest” (AİAT) Far.
 Sarèi “saray” (GBA) Far.
 Sèççade “seccade” (AİAT) Ar.
 Sèfa “safâ” (GDİAT) (AİAT) Ar.
 Sèfil “sefil” (AİAT) Ar.
 Sèhat “saat” (OAA) Ar.
 Sèher “sahir” (Er.A) Ar.
 Sèherlemek “büyülemek” (Er.A) Ar.+T.
 Sèhet “sıhhat” (Er.A) Ar.
 Sèhir “sahir” (GDİAT) Ar.
 Sèhir “Şehir” (KİA) Far.
 Sèjde “secde” (OAA) (KİAT) Ar.
 Sèlam “selam” (GDİAT) (KİAT) (AİAT) Ar.
 Sèlbasluk “serbestlik” (AİAT) Far.+T.
 Sèle “sepet” (GDİAT) Ar.
 Sèlfi “selvi” (KİAT) Far.
 Sèlver “Server” (STİAT) Far.
 Sér “seyir” (OAA) Ar.
 Séray “saray” (GDİAT) (AİAT) (STİAT) (ADÜM II) Far.
 Sèvde “sevda” (AİAT) Ar.
 Sèver “sefer” (OAA) Ar.
 Sèvli(ü) “selvi ağacı” (OAA) Far.
 Sèvtali “şeftali” (KİAT) Far.
 Sèyhat “sıhhat” (STİAT) Ar.
 Sèyis “üç yaşındaki keçi” (STİAT)
- Sèyr “seyr” (STİAT) Ar.
 Sèysa:ne “seysâne” (KİAT)
 Sèyyah “seyahet” (KİAT) (AİAT) Ar.
 Sèyyahat “seyahat” (STİAT) Ar.
 Şè “şey” (AA) (Er.A) (KİAT) Ar.
 Şè: “şey” (KBA) Ar.
 Şè:h “şeyh” (KBA) Ar.
 Şè:ynik “evin bahçesi” (KİAT)
 Şèétmek “şeyetmek” (As.A) Ar.+T.
 Şèf “hayvanın zarı” (KİAT)
 Şèher “şehir” (KBA) Far.
 Şèhit “şehit” (GDİAT) Ar.
 Şèhsa:de “şehzade” (GBA) Far.
 Şèid “şehit” (As.A) Ar.
 Şèitmek “bk. şèétmek” (As.A) Ar.+T.
 Şèket “Şevket” (AİAT) Ar.
 Şèlbet “şerbet” (KİAT) Ar.
 Şèvk “şevk” (KİAT) Ar.
 Şèy “şey” (Muğ.A) (As.A) (EA) (Er.A) (ZBKA) Ar.
 Şèyda “mecnun” (Er.A) Far.
 Şèyde “Şeyda” (AİAT) (DİAT) Far.
 Şèydmek “bk. şèétmek” (As.A) Ar.+T.
 Şèyèdmek “bk. şèétmek” (As.A) Ar.+T.
 Şèyètmek “bk. şèétmek” (As.A) Ar.+T.
 Şèyfa “Şekva” (DİAT) Ar.
 Şèyidmek “bk. şèétmek” (As.A) Ar.+T.
 Şèyitmek “bk. şèétmek” (As.A) Ar.+T.
 Şèhèr “şehir” (KBA) Far.
 Tèkral/r “tekrar” (OAA) (KİAT) Ar.
 Tèkrellemek “tekrarlamak” (OAA) Ar.+T.

Têlêfon “telefon” (Muğ.A) Fr.
Têlfon “telefon” (GBA) Fr.
Têlfün “telefon” (KBA) Fr.
Têllal “dellal” (KİAT) (AİAT)
(DİAT) (STİAT) Ar.
Têmam “tamam” (KİAT) Ar.
Têmas “temas” (KİAT) Ar.
Têrezi “terazi” (GDİAT) Far.
Têrhal “derhal” (KİAT)
Far.+Ar.
Têrkel “tekrar” (STİAT) Ar.
Têrviş “derviş” (KİAT) Far.
Têrzi “terzi” (KİAT) Far.
Têşd “hamur kabı” (GDİAT)
(DİAT) Far.
Têşne “susuz” (AKD) Far.
Têvre “devre” (STİAT) Ar.
Têyare “uçak” (AİAT) Ar.
Têz “çabuk” (DİAT) (KBA)
Far.
Têze “taze” (STİAT) Far.
Têzgire “tezkere” (OAAD)
Ar.
Tîrên “tren” (KBA) Fr.
Têzelemek “acele etmek”
(OAAD) Far.+T.
Ülêş “leş, kesilmiş hayvan”
(OAAD) Far.
Vêram/vêrem “verem”
(GDİAT) (KİAT) Ar.
Vêran (KBA) Far.
Vêran “viran” (Er.A) Far.
Vêran “viran” (GDİAT)
(KİAT) (AİAT) Far.
Vêran “Viran” (KİA) Far.
Vêre(a)ne “virane” (KİAT)
(STİAT) Far.
Vêtan “vatan” (GDİAT)
(AİAT) (STİAT) Ar.
Vêyran “viran” (STİAT) Far.
Yarên/yêren “yaran” (OAAD)
Far.

Yêdiyar “yadigar” (AİAT) Far.
Yêman “Yemen” (GDİAT) Ar.
Yêmeni “ayakkabı” (KBA)
(KİAT) (AİAT) Ar.
Yêmin “yemin” (Muğ.A) (AİAT)
(Er.A) Ar.
Yêsir “esir” (As.A) (Er.A) (KBA)
(OAAD) (GDİAT) (KİAT)
(AİAT) (DİAT) (STİAT) Ar.
Yêsir almah “esir almak” (As.A)
Ar.+T.
Yêymiye “yevmiye” (AA)
(OAAD) (STİAT) Ar.
Zêhirmek “zehirmek”
(GDİAT) Far.+T.
Zêrcava “zerdava” (KİAT)
Zêrdalı “zerdâli” (AİAT) Far.
Zêrzele “zelzele” (STİAT) Ar.
Zêvda “sevda” (AİAT) Ar.
Zêyir “zehir” (KİAT) Far.
Zêyrek “zeki” (STİAT) Far.
zêytun “zeytin” (Er.A) Ar.
Zêytün “zeytin” (AİAT) Ar.

4. 3. Sorunlu Kelimler

Andêr galası (DİAT)
Arêş bıçai “bir tür bıçak” (AİAT)
Arêşci “maden taşı işçisi” (AİAT)
Bamêş “camus” (Er.A)
BasKêl “Baskil” (KBA)
Bêcek (Yoz.) “tarlanın sivrilmiş
tarafı” (OAAD)
Bêdo “cins, iyi” (DİAT)
Bêh “depozito” (Er.A) (GDİAT)
Bêh “kız evine verilen para”
(EA)
Bêhman “karar” (AKD)
Bêr “hayvanların toplandıkları
yer” (DİAT)
Bêroş “küçük kazan” (GDİAT)
Bêsni “bir üzüm türü” (EYA)

Bêstel "inek, öküz" (KİAT)
 Bêya "baya" (GDİAT)
 Bêyacan "cansız" (AKD)
 Cêbe "zinet" (STİAT)
 Cêcim "küçük kilim" (Er.A)
 Cêl "ürünün aletin yanına dö-
 külmesi" (DİAT)
 Cêzviye "cezviye" (GDİAT)
 Çeci "harmanda toplanan yı-
 ğın" (STİAT)
 Çeçil "bir tür peynir" (DİAT)
 Çenesek "geveze" (AİAT)
 Çeş "şalgamın yaprağı" (Er.A)
 Çeşmek "gözlük" (DİAT)
 Dênever "büyükçe ve tane ha-
 linde olan" (STİAT)
 Dêrneğin (UİA)
 Dêyni "kadar" (GDİAT)
 Êvhal "evhal" (STİAT)
 Fêst "fes" (KİAT)
 Gabêci "maden taşı işçisi"
 (AİAT)
 Gêjgere "iki kollu sediyeye"
 (STİAT)
 Gêynevet "kelepçe" (DİAT)
 Hêl "teşvik" (DİAT)
 Hêl "yaldız" (Er.A)
 Hêllemek "kovalamak"
 (GDİAT) (DİAT)
 Hên "kuyunun kulağına vuru-
 lan işaret" (DİAT)
 Hênek "şaka" (AİAT)
 Hêrazi "noksan olan şeyler"
 (OAAD)
 Hêrê "tencere" (OAAD)
 Hêyin "sepet" (KİAT)
 Hêze(a)n "kalın direk"
 (GDİAT) (STİAT)
 Kêçel "kel" (AİAT) (DİAT)
 (STİAT) (AKD)
 Kêjo(e)va "Taht-i revan"
 (DİAT) (STİAT)

Kêleş "iyi, temiz" (AİAT)
 Kêrêndi "turpan" (KİAT)
 Kêşiş "irin" (Er.A)
 Kêvret "karyola" (KİAT)
 Lêmse "Alman" (STİAT)
 Lêpsi "bir yemek" (AİAT)
 Mêri "dişi keklik" (GDİAT)
 Nêmçe "tabak" (DİAT)
 Nêvse "lohusa" (GDİAT)
 Ondêleci "kadın berberi" (Er.A)
 Fr.+T.
 Pêli "parça" (GDİAT)
 Pênnêk "davara hisseleri"
 (STİAT)
 Pêriza "bir nevi yemek" (DİAT)
 Pêşe "meslek" (STİAT)
 Pêye "ahır" (DİAT)
 Pêyinmek "büyümek" (KİAT)
 Sêmel "bıyık" (TA)
 Sêv "elma" (TA)
 Sêvas "sivas" (GDİAT)
 Sêyik "çıkıkçı" (OAAD)
 Şêh "şebnem" (DİAT)
 Şêvil "yapışkanlık" (Er.A)
 Têrmaş "liyakatsiz" (DİAT)
 Vêc "aldırmazlık" (AİAT)
 Vêdre "kova" (AKD)
 Vêllenmek "serseri dolaşmak"
 (STİAT)
 Zêrzama "yer altı" (GDİAT)
 Zêykir "yüzük" (GDİAT)
 Zêyturun "kokulu bir et" (AİAT)

5. Sonuç

Anadolu ağızları üzerine yapılan araştırmada yüzlerce kapalı /e/ ile seslendirilen kelimelere rastlanılmış ve bölge bölge bunun indeksi yapılmıştır. Bu ayrıntılı tarama sonucunda Anadolu ağızları ve bu ağızlardan elde edilen verilerden hareketle Eski Anadolu Türkçesi hakkında şu sonuçlara ulaşılmıştır:

1. Kapalı /e/ sesi bir ara ses olmaktan öte bazı Anadolu ağızları açısından fonemik değere sahip Türkçenin dokuzuncu ünlüsüdür. Sonradan ses değişimi sonucu oluşmamış, Türkçenin başlangıcından bugüne varlığını sürdüren öbür sekiz ünlü gibi bir ünlüdür. Ancak yaptığımız araştırmada da görüleceği gibi ağız araştırmalarında da bu sesin duyulmasında ve algılanmasında farklılıklar olduğu görülmektedir. Olcay, kapalı /e/ sesini yabancı kelimelerde tespit ederken, Gemalmaz aynı yörede yaptığı araştırmada bu sesi çok yaygın olarak tespit ettiğinden bahseder. Bu tür ikilemleri ağız araştırmacılarının çalışmalarında çokça bulmaktayız. Bu durumda ağız çalışmalarına dikkatli ve seçici yaklaşmak gerekir. Ancak çalışmaların tümüne baktığımızda en azından Anadolu'daki Türk ağızlarında asli bir kapalı /e/ sesinin olduğunu çok açık olarak görmekteyiz. Ağızlardaki Türkçe kök hecelerin yanında alıntı kelimelerde karşımıza çıkan kapalı /e/ ilgi çekici bir durum arz etmektedir. Kapalı /e/ ile telaffuz edilen alıntı kelimeler indekse alınmasına karşın bu ayrı bir makale konusudur. Çünkü bazı ağızlarda özellikle Trabzon ve Doğu Anadolu'nun bazı yörelerinde kapalı /e/ alıntı kelimelerde yoğun olarak telaffuz edilir. Bu durum söz konusu ağızlar açısından son derece önemli bir konudur.

2. Kapalı /e/ sesi asli olarak daha çok Türkçe kökenli kelimelerde birinci hecelerde karşımıza çıkar. Ancak birinci hecelerde de ses değişimi sonucu olan kapalı /e/ sesine rastlıyoruz. İkinci hecelerde ve alıntı kelimelerde karşılaşılan kapalı /e/ sesleri asli değil, ses değişimleri sonucu oluşmuştur. Bu sebeple ikinci hecelerdeki ve alıntı kelimelerdeki kapalı /e/ sesi fonemik değildir.

3. Anadolu ağızlarında Doğu'ya gidildikçe bu sesin fonemik bir özellik kazandığını, Batı'ya gidildikçe kapalı /e/ sesinin fonemik özelliklerini yitirip, sadece bir ara ses olarak karşımıza çıktığını görürüz. Erzurum'dan itibaren Doğu'ya gidildikçe kapalı /e/ sesinin gayet sistemli olarak kullanıldığını ve anlam ayırıcı özelliklere sahip olduğu anlaşılır. Batı Anadolu ağızlarında ise, bazı yöreler hariç, kapalı /e/ sesi anlam ayırıcı olmaktan öte sanki bir ara ses olarak tespit edilir.

4. Eski Anadolu Türkçesi Anadolu ağızlarından teşekkül eden bir yazı dili olduğuna göre, kapalı /e/ sesi bu yazı dilinde de sistemli olarak kullanılmaktadır. Özellikle bazı eserlerde aynı kelimenin hem e hem de i ile yazılması, müstensihlerin bu sesi karıştırdığını, kapalı /e/ sesine karşılık bir harf

olmadığı için bunu bazen e bazen de i olarak yazdıklarını gösterir. Ancak Anadolu ağızlarındaki kapalı /e/ sesine bakınca, EAT dönemindeki birçok kelimenin, hatta tahmin edilenden çok fazla kelimenin, kapalı /e/ ile yazılması gerektiği kanaati bizde uyanmıştır. Nitekim bazı ağız araştırmacılarının eserlerinde eskiden kapalı /e/ olup bugün e veya i sesine dönüşmüş kapalı /e/'lerin izlerini açıkça görmekteyiz. Ağızlarda görülen ikilemin sebebi, kapalı /e/ sesinin i'ye yakın boğumlanmasından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla bu ses ağızlarda değişime uğrayarak bazen e bazen de i olmaktadır. Bu durum, turasızlıktan veya ikilemden öte ses değişimlerinin bir sonucudur.

5. Arat, Karahan ve Karamanlıoğlu gibi Türkologlar her ne kadar bu sesin müstensihlerden kaynaklanan bir yazım hatası olduğu görüşünü benimsemeler de Anadolu ağızlarından elde edilen sistemli veriler, bu sesin EAT döneminde de sistemli olarak kullanılabileceğini düşündürmektedir. “*ver-, bés, bés, bél, él* “yabancı, il”, *elçi, dër-, géce, gén, ye-, yer, dè-, gèt-, yet-, nè, néce, ér-, bésik, geri, yedi, én, eş, éyi, géy-, élli, yetmiş*” gibi kelimeler Anadolu ağızlarında sistemli olarak kapalı /e/ ile yazılmaktadır. Bu durum bahsi geçen kelimelerin EAT döneminde de kapalı /e/ olarak transkribe edilmesi gerektiği kanaatini oluşturmuştur. Bu kelimeler ayrıca EAT metinlerinde de imlâsında sorun olan kelimelerdir. Kanaatimce EAT döneminde ilk hece imlâsında e ve i arasında sorun olan kelimelerin tamamı kapalı /e/ ile yazılmalıdır. İmladaki bu sorun kapalı /e/ sesini karşılayacak bir sesin olmayışından kaynaklanmaktadır.

6. Yılmaz'ın çalışmasında (1991) da ortaya koyduğu Ana Türkçedeki kapalı /e/ sesine sahip kelimelerin günümüze gelenleri, çoğunlukla ağızlarda da kapalı /e/ye sahiptir. Bu ses Ana Türkçeden bu yana kök hecelerde karşımıza çıkan ve sistemli olarak kullanılan bir sestir. Dolayısıyla Yılmaz'ın (1991) indeksinde belirttiği kelimelerin büyük bir kısmının EAT döneminde de kapalı /e/ ile telaffuz edildiği ve EAT metinlerindeki kapalı /e/ sesini gösteren karışık imlâlı yazılışların sonraki dönemlerde müstensihler eliyle düzeltildiği düşünülebilir.

7. Bunların yanında bu kelimeleri ses değişimleri sonucu i veya e ile telaffuz eden ağızlar olabileceğini de gözden kaçırmamak gerekir. Nitekim indeksi yapılan kelimelerin e'li veya i'li şekillerini de tespit edildi. Ancak bunda standart Türkçenin ağızlara etkisi de göz önüne alınmalıdır. Özellikle Kıpçakçanın etkisiyle geniş seslerin daralması sonucu kapalı /e/'ler de i'ye dönüşmüş olabilir. Nitekim şu anki standart Türkçede birçok kelimedede durum böyledir.

8. Kapalı /e/ sesi Anadolu ağızlarında ikinci hecelerde ve eklerde de tespit edilmiştir. Bu tür kelimeler bazı çalışmalarda görülmektedir ve indekste de ortaya konulmuştur. O halde Türkçede, kapalı /e/ sesi sadece birinci hecede değil ikinci hecede de karşımıza çıkabilmektedir. Ancak ikinci hecedeki kapalı /e/ sesi tamamen ara ses görünümünde, ses değişimleri sonucu

oluşmuş ve herhangi bir fonemik özellik taşımayan ikncil bir görünüm sergiler. Eklerdeki örnekler ise indekse alınmamıştır.

KAYNAKÇA

- Akar, Ali (2004). *Muğla Ağzı*, Muğla Üniversitesi Yay., Muğla.
- Arat, Reşit Rahmeti (1987). "Türkçe metinlerde e/i meselesine dâir", *Makaleler*, Cilt I, Hzl. Osman Fikri Sertkaya, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay., Ankara, s. 334-341.
- Arat, Reşit Rahmeti (1992). *Edib Ahmed B. Mahmud Yükneki, Atabetü'l-Hakayık*, TDK Yay., Ankara, 2. Baskı, s. 119, 120.
- Argunşah, Mustafa (1999). *Mubammed b. Mahmüd-ı Şirvânî, Tuhfe-i Murâdî*, (İnceleme-Metin-Dizin), TDK Yay., Ankara.
- Ata, Aysu (1997). *Nâsürü'd-dîn Bin Burhânü'd-dîn Rabgûzî, Kıssasü'l-Enbiyâ* (Peygamber Kıssaları), C I Giriş-Metin-Tıpkıbasım, C. II Dizin, TDK Yay., Ankara.
- Atalay, Besim (1999). *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, TDK Yay., Ankara, C. I, II, III.
- Aydın, Mehmet (2002). *Aybastı Ağzı*, TDK Yay., Ankara.
- Banguoğlu, Tahsin (2000). *Türkçenin Grameri*, TDK Yay., Ankara.
- Bazin, Louis (1998). "Türk Dillerinin Müşterek Tarafları ve Temayülleri", çev.: Efrasiyap Gemalmaz, *Tarîhî Türk Şiveleri*, Türk Kültürünü araştırma Enstitüsü Yay., Ankara, s. 15-28.
- Brendemon, Bernt (2002). *The Turkish Dialect of Trabzon. Their Phonology and Historical Development I-II*, Wiesbaden.
- Buran, Ahmet (1997). *Keban, Baskil ve Ağın Yöresi Ağzları*, TDK Yay., Ankara.
- Caferoğlu, Ahmet (1994a). *Anadolu Dialektolojisi Üzerine Malzeme I*, TDK Yay., Ankara.
- Caferoğlu, Ahmet (1994b). *Anadolu Dialektolojisi Üzerine Malzeme II*, TDK Yay., Ank. 1994.
- Caferoğlu, Ahmet (1994c). *Kuzeydoğu İllerimiz Ağzlarından Toplamalar*, TDK Yay., Ankara.
- Caferoğlu, Ahmet (1994ç). *Sivas ve Tokat İlleri Ağzlarından Toplamalar*, TDK Yay., Ankara.
- Caferoğlu, Ahmet (1995a). *Anadolu İlleri Ağzlarından Derlemeler*, TDK Yay., Ankara.

- Caferoğlu, Ahmet (1995b). *Doğu İllerimiz Ağızlarından Toplamalar*, TDK Yay., Ankara.
- Caferoğlu, Ahmet (1995c). *Güneydoğu İllerimiz Ağızlarından Toplamalar*, TDK Yay., Ankara.
- Caferoğlu, Ahmet (1995ç). *Orta Anadolu Ağızlarından Derlemeler*, TDK Yay., Ankara.
- Canpolat, Mustafa (1995). *‘Ömer Bin Mezd, Mecmû’atü’n-nezâ’ir*, Metin-Dizin-Tıpkıbasım, TDK Yay., Ankara.
- Çağatay, Saadet (1977). *Türk Lebzeleri Örnekleri*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yay., Ankara.
- Demir, Necati (2001). *Ordu İli ve Yöresi Ağızları*, TDK Yay., Ankara.
- Demirtaş, Ahmet (2003). *Yazıcıoğlu Ahmed Bican, Dürr-i Mektûn*, (İnceleme-Çevriyazı-Dizin-Tıpkıbasım), Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, basılmamış doktora tezi, Samsun.
- Deny, Jean (2000). *Türk Dili Gramerinin Temel Kuralları (Türkiye Türkçesi)*, çev. Oytun Şahın, TDK Yay., Ankara, 2. Baskı.
- Develi, Hayati (1999). “Ağız Özellikleri Taşıyan Bir Eski Türkiye Türkçesi Metni Fatıha Tefsiri”, *İlmî Araştırmalar*, S. 6, s. 63-81, İlim Yayma Cemiyeti Yay., İstanbul.
- Develi, Hayati (2002a). “Eski Türkiye Türkçesi Ağızlarının Sınıflandırılmasında Morfolojik Esaslar”, *Türkbilgi* (2002/4), Ankara, 117-124.
- Develi, Hayati (2002b). “Eski Türkiye Türkçesi Ağızlarının Sınıflandırılması”, *The Linguistic Heritage of The Seljuks, Sources for the History of the South West Turkic Linguistic Varieties, University of Mainz Institute of Oriental Studies*, 25-27 January 2002, Mainz-Almanya.
- Develi, Hayati (2004a). “Tursun Fakih Gazavâtnâmesinin Ağızbilimsel Özellikleri”, *İlmî Araştırmalar*, S. 17, Güz, Gökkuşbu Yay., İstanbul.
- Develi, Hayati (2004b). “Kadı Burhaneddin’in Dili Azerbaycan Türkçesi midir?”, *I. Kırşehir Kültür Araştırmaları Bilgi Şöleni (8-10 Ekim 2003) Bildirileri*, G. Ü. Kırşehir Eğitim Fakültesi Yay., Kırşehir, s. 133-143.
- Develi, Hayati (2004c). “Evliya Çelebi Seyahatnamesi Göre XVII: Yüzyıl Azerbaycan-Türkmen Ağızı”, *V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri I (20-26 Eylül 2004)*, TDK Yay., Ankara, s. 767-786.
- Dilçin, Cem (1991). *Mes’ûd Bin Ahmed, Sübeyl ü Nev-Bahar*, İnceleme-Metin-Sözlük, Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara.
- Duman, Musa (1995). *Evliya Çelebi Seyahatnamesine Göre 17. Yüzyılda Ses Değişmeleri*, TDK Yay., Ankara.
- Duman, Musa (1999). “Klâsik Osmanlı Türkçesi Döneminde i/e Meselesine Dair”, *İlmî Araştırmalar* 7, İlim Yayma Cemiyeti, İstanbul, s. 65-103.

Duman, Musa (2004). "Eski Anadolu Türkçesi Dönemine Ait Bazı Metinlerdeki Dil Uyumuna Aykırı Örnekler Üzerine", *V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri I (20-26 Eylül 2004)*, TDK Yay., Ankara, s. 793-804.

Duman, Musa (2002). "On the usage of the adverbial suffix +IA in Old Anatolian Turkish", *Turkic Languages*, Ed. by Lars Johanson, v. 6 (2002) 1, Harrassowitz Verlag, Wiesbaden, p. 8-18.

Eckmann, János (1996). "Çağatay Dili Hakkında Notlar", *Harezmi, Kıpçak ve Çağatay Türkçesi Üzerine Araştırmalar*, Yayıma Hazırlayan: Osman Fikri Sertkaya, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Eckmann, János (1998). "Çağatayca", *Tarihî Türk Şiveleri*, Hazırlayan: Mehmet Akalın, TKAE Yay., Ankara, s. 211- 245.

Ercilasun, Ahmet Bican (1983). *Kars İli Ağzları, Ses Bilgisi*, Gazi Üniversitesi Yay., Ankara.

Erdem, Mehmet Dursun (2005). "Ağızlardan Etkilenme Derecelerine Göre Osmanlı ve Eski Anadolu Türkçesi Metinleri ve Bu Metinlerin Diline Kaynaklık Eden Ağızlar", *İlmi Araştırmalar*, S. 21, Gökkuşbu Yay., İstanbul.

Erdem, Mehmet Dursun (2006). *Asarcık Ağzı*, Samsun.

Eren, M. Emin (1997). *Zonguldak-Bartın-Karabük İlleri Ağzları*, TDK Yay., Ankara.

Ergin, Muharrem (1993). *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak Basım/Yayım/Tanıtım, İstanbul, 20. Baskı, § 55.

Ergin, Muharrem (1997). *Dede Korkut Kitabı*, I. Cilt Giriş-Metin-Faksimile, II. Cilt İndeks-Gramer, TDK Yay., Ankara.

Ergüzel, Mehdi (1999). *Şirvanlı Mahmud, Tarih-i İbn-i Kesir Tercümesi* (IV. Cilt, 2. Kısım), Dil Özellikleri-Metin-Sözlük, Dizin, TDK Yay., Ankara.

Erten, Münir (1994). *Dişarbakır Ağzı*, TDK Yay., Ankara.

Gabain, A Von (1995). Eski Türkçenin Grameri, Çeviren: Mehmet AKALIN, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, 2. Baskı.

Gemalmaz, Efrasiyap (1978). *Erzurum İli Ağzları*, Atatürk Üniversitesi Yay., Erzurum.

Gül, Münteha (2000). *Kitâb-ı Fezâ'il-i Mekke Ve'l-Medîne Ve'l-Kudsü's-Şerîf*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun.

Gülensoy, Tuncer (1988). *Kütahya ve Yöresi Ağzları*, TDK Yay., Ankara.

Gülensoy, Tuncer-Buran, Ahmet (1992). *Tunceli Yöresi Ağzlarından Derlemeler*, Boğaziçi Yay., İstanbul.

Gülensoy, Tuncer-Buran, Ahmet (1994). *Elazığ Yöresi Ağzlarından Derlemeler*, TDK Yay., Ankara.

Gülseren, Cemil (2000). *Malatya İli Ağzları*, TDK Yay., Ankara.

- Gülsevin, Gürer (2002). *Uşak İli Ağızları*, TDK Yay., Ankara.
- Günay, Turgut (1978). *Rize İli Ağızları*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara.
- Günşen, Ahmet (2000). *Karşehir ve Yöresi Ağızları (İnceleme-Metinler-Sözlük)*, TDK Yay., Ankara.
- Kalay, Emin (1998). *Edirne İli Ağızları*, TDK Yay., Ankara.
- Karahan, Leylâ (1994). *Erzurumlu Darîr, Kassa-i Yûsuf (Yûsuf u Züleyhâ) (İnceleme-Metin-Dizin)*, TDK Yay., Ankara.
- Karahan, Leylâ (2000). "Eski Anadolu Türkçesinin Kuruluşunda Yazı Dili-Ağız İlişkisi", 25-29. 09. 2000 Çeşme 4. Uluslar Arası Türk Dil Kurultayı Bildirileri, Çeşme.
- Karamanlıoğlu, Ali Fehmi (1989). *Seyf-i Sarâyî, Gülîstan Tercümesi*, TDK Yay., Ankara, s. XLIII.
- Korkmaz, Zeynep (1973). *Sadru'd-din Şeyboğlu, Marzubân-nâme Tercümesi, İnceleme-Metin-Sözlük-Tıpkıbasım*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yay., Ankara.
- Korkmaz, Zeynep (1994a). *Bartın ve Yöresi Ağızları*, TDK Yay., Ankara.
- Korkmaz, Zeynep (1994b). *Neuşehir ve Yöresi Ağızları*, TDK Yay., Ankara.
- Korkmaz, Zeynep (1994c). *Güney-Batı Anadolu Ağızları*, TDK Yay., Ankara.
- Korkmaz, Zeynep (1995). "Eski Anadolu Türkçesi'nde İmlâ-Fonoloji Sorunu", *Türk Dili Üzerine Araştırmalar*, Birinci Cilt, TDK Yay., Ankara, s. 491-508
- Korkmaz, Zeynep (2004). "Emir Hidâyetullah Divanı'nın Dil Yapısı Üzerine Görüşler", *V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri II (20-26 Eylül 2004)*, TDK Yay., Ankara, s. 2023-2033.
- Mansuroğlu, Mecdut (1956). *Abmed Fakih, Çarbnâme*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul.
- Mansuroğlu, Mecdut (1998). "Karahanlıca", *Tarihî Türk Şiveleri*, Hzl. Mehmet Akalın, TKAE Yay., Ankara, Üçüncü Baskı, s. 133-171.
- Olçay, Selâhattin (1995). *Erzurum Ağzı*, TDK Yay., Ankara.
- Olçay, Selâhattin-Ercilasun, A. Bican-Arslan, Ensar (1988). *Arpaçay Köylerinden Derlemeler*, TDK Yay., Ankara.
- Orkun, Hüseyin Namık (1987). *Eski Türk Yazıtları*, TDK Yay., Ankara.
- Özçelik, Sadettin-Boz, Erdoğan (2001). *Diyarbakır İli Çüngüş ve Çermik Yöresi Ağzı*, TDK Yay., Ankara.
- Özkan, Fatma (1997). *Osmaniye Tatar Ağzı*, TDK Yay., Ankara.
- Özkan, Mustafa (1993). *Mahmûd b. Kâdî-i Manyâs, Gülîstan Tercümesi*, TDK Yay., Ankara.
- Özmen, Mehmet (2001). *Abmed-i Dâ'i Divanı*, TDK Yay., Ankara.

- Sağır, Mukim (1995). *Erzincan ve Yöresi Ağzları*, TDK Yay., Ankara.
- Tansu, Muzaffer (1963). *Durgun Genel Sesbilgisi ve Türkçe*, TDK Yay., Ankara.
- Tezcan, Semih (1994). Süheyl ü Nev-bahâr Üzerine Notlar, Simurg, Ankara.
- Thomsen, V. (1993). *Orbon ve Yenisey Yazıtlarının Çözümü İlk Bildiri Çözümü*, *Orbon Yazıtları*, Çeviren: Vedat Köken, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Thomsen, V. (2002). “Yenisey Yazıtlarındaki İyi Değerlendirilmemiş Bir Harf”, *Orbon Yazıtları Araştırmaları*, Çeviren ve Yayına Hazırlayan: Vedat Köken, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, s. 303-313. (Journal de la Société Fino-Ougrienne’in XXX, 4, 1913-1918 sayısında yayımlanmıştır.)
- Timurtaş, Faruk K. (1980). *Şeybî ve Husrev ü Şîrin’i*, İnceleme-Metin, İstanbul Üniversitesi Yay., İstanbul.
- Timurtaş, Faruk Kadri (1994). *Eski Türkiye Türkçesi*, Enderun Kitabevi, İstanbul.
- Toparlı, Recep (1992). *İrşâdü’l-Mülâke V’e’s-Selâtin*, TDK Yay., Ankara.
- Toparlı, Recep (2003). *Ed-Dürretü’l-Mudiyye Fi’l-Lügati’t-Türkiyye*, TDK Yay., Ankara.
- Yavuz, Orhan (1991). “Türkçe’de “Kapalı e””, *S.Ü. Fen-Ede. Fak. Edebiyat Dergisi*, 6. Sayı.
- Yılmaz Ceylan, Emine (1991). “Ana Türkçede Kapalı e Ünlüsü”, *Türk Dilleri Araştırmaları 1991*, Ankara, s. 151-165.
- Yüce, Nuri (1993). *Mukaddimetü’l-Edeb* (Giriş, Dil Özellikleri, Metin, İndeks), TDK Yay., Ankara.